

VOX

Dierenliefde

NEDERLANDSE EDITIE

ONAFHANKELIJK MAGAZINE VAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT
NR.5 - APRIL 2019

Het Hulpfonds helpt!

Het Hulpfonds biedt aan alle collega's van het umc en de universiteit financiële ondersteuning. Wij helpen met financieel advies, budgetbegeleiding en renteloze leningen.

Wil je meer informatie?

E-mail: info@hulpfondsradboud.nl | Telefoon: (024) 309 33 10 | www.hulpfondsradboud.nl

Radboud Universiteit

Radboudumc

Karaktervolle locaties

Vergader- en Conferentiecentrum Soeterbeek

Ruimte voor concentratie

www.ru.nl/soeterbeek

reserveringsbureau@fb.ru.nl of bel: 024 - 361 58 25

Uw locatie voor één of meerdaagse cursussen, seminars, vergaderingen, trainingen of conferenties. Ervaar de inspirerende rust.

Faculty Club Huize Heyendael

Dé ontmoetingsplek op de campus

www.ru.nl/facultyclub

facultyclub@fb.ru.nl of bel: 024 - 361 59 79

Lunch en diner à la carte, ook arrangementen voor recepties, diners en feesten. Uitstekend geoutilleerde vergaderruimten.

Radboud Universiteit Nijmegen

Radboud **in'to** Languages

opent nieuwe werelden

Taaltrainingen

Start april-mei

'Language is the gateway to understanding a culture'

www.into.nl

Autoverhuur Nijmegen

Autoverhuur Nijmegen
Nieuwe Dukenburgseweg 13, 6534 AD, Nijmegen
Postbus 1130, 6501 BC Nijmegen
Tel. 024-3817161

VOX APRIL 2019 INHOUD

P. 6 / VLEES ETEN. MAG DAT NOG?

Student is aan het minderen

P. 14 / DIER ÉN MENS STERVEN UIT

Kan ons wat schelen

P. 18 / VLEERMUIS, HAVIK EN MARTER

Welke campusdieren mogen blijven?

P. 24 / IN HET DIERENLAB

De muis krijgt een iglo en muziek

P. 29 / VERPLEEGKUNDIGE OP JACHT IN DE SCHEMERING

P. 38 / RATTEN OP JE STUDENTENKAMER

EN VERDER / P. 4 / IN HET NIEUWS / P. 17 / NATHALIE

P. 34 / MALARIAONDERZOEK / P. 37 / PUNT

P. 41 / LUCY'S LAW / P. 44 / BROODJE PORNO

P. 45 / CULTUURTIPS / P. 46 / AGENDA / P. 47 / GEDICHT, COLOFON

WETENSCHAPPERS EN HUN HUIDIER

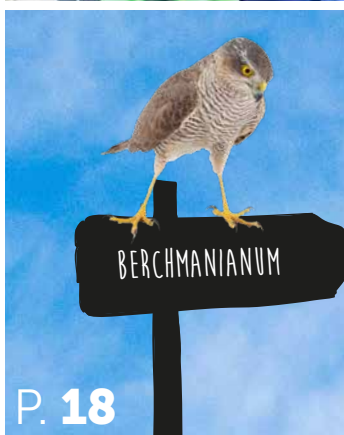
P. 12, 22, 32, 42

P. 6

P. 14

P. 18

P. 29

P. 38

ILLUSTRATIE COVER EN ACHTERPAGINA:
JEROEN MURRÉ

RE DACTIO NEEL

DIERENLIEFDE

We slaan wel een mug dood, maar geen poes. Kalfsvlees eten vinden we doodgewoon; hond op het menu (in China) gaat te ver. Bij het zien van een bedreigde ijsbeer die aan een smeltende ijsschots hangt, krijgen we een brok in de keel. Over de uitgeroeide schroefwormvlieg hoor je niemand. De relatie tussen mens en dier is een ingewikkeld ding.

Voor deze special over dieren vroegen we studenten of ze nog vlees eten. Ja, zei 60 procent. Maar de meerderheid van de driehonderd studenten die de Vox-enquête invulden, gaf aan minder gehaktballen en kipvleugeltjes naar binnen te werken dan drie jaar geleden (zie pagina 9). Er is iets in beweging. Vier wetenschappers vertellen over de troost die ze vinden bij hun paard, hond, konijn en papegaai. Niets fijner dan na (of voor) het werk onthaasten met je huisdier. Tegelijkertijd worden op de campus dieren opzettelijk gedood. Muizen, ratten, varkens, vissen en kikkers zijn nog altijd proefkonijn. "Een dier doodmaken blijft vreselijk", zegt een van de wetenschappers (pagina 24). "Maar voor goed onderzoek is het onvermijdelijk." Het is altijd de mens die bepaalt. Het ene dier is van nut, het andere vormt een plaag. De (voormalig) Denker des Vaderlands schreef er een alarmerend boek over (pagina 14). *Extinctie*, luidt de grimmige titel. De vraag is wat er met ons gebeurt als ook de nuttige dieren er niet meer zijn.

Annemarie Haverkamp
Hoofdredacteur Vox

www.facebook.com/voxweb.nl

@voxnieuws

BOVEN HET MAAIVELD BART KIEMENEY

FOTO: BERT BELEN

Alle etappes van de Tour de France fietsen, telkens één dag voor het profpeleton. Dat is het plan van hoogleraar Kanker-epidemiologie Bart Kiemeney. Hij wil hiermee 50.000 euro inzamelen voor het Radboud Oncologie Fonds. Samen met 24 andere fietsliefhebbers rijdt hij

3500 kilometer door Frankrijk. Zeven jaar geleden deed hij dit ook al eens, toen alleen nog met minder (media-)aandacht. Kiemeney kijkt het meest uit naar het hooggebergte. "Al wordt de koninginnenetappe, een rit van 207 kilometer door de Alpen met de beklimming van de Galibier (een berg van 2.642 meter, red.), wel heavy na tweeënhalve week in het zadel."

www.tourdefrancevanbart.nl

WAARVAN AKTE

"Het is een lang traject geweest, maar het heeft me ontzettend veel voldoening gegeven"

In 1986 startte **Christine Schunck** met haar promotie-onderzoek naar de katholieke missionering op Curaçao. Op 28 maart van dit jaar was het eindelijk zover en verdedigde de inmiddels 76-jarige Schunck haar proefschrift in de Nijmeegse aula. Bij *Focus* op Radio 1 vertelde ze over de persoonlijke en academische hobbels die ze daarvoor moest nemen.

IN HET NIEUWS

VOOR
DAGELIJKS
NIEUWS:
VOXWEB.NL

Refter heropend Op 26 maart was het eindelijk zover: de vernieuwde Refter opende zijn deuren. Vóór de verbouwing, die in de zomer van 2018 begon, hadden bezoekers slechts de keuze uit drie warme maaltijden, waarvan een zonder vlees. Nu kunnen bezoekers kiezen uit zes fonkelnieuwe foodcorners, met in het aanbod onder andere burgers, pizza's en wokmaaltijden. De nieuwe Refter betekent ook het einde van Meat Free Monday en dat leverde gemengde reacties op. In een reactie stelde Gerben Smit, directeur van het Facilitair Bedrijf, dat er nu elke dag meer vegetarische en veganistische opties zijn. Enige wat niet veranderd is, is de naam: De Refter blijft gewoon De Refter.

Brand In een studentenhuus op de hoek van de Groesbeeksedwarsweg en de Fort Kijk in de Potstraat brak eind februari brand uit, waarschijnlijk veroorzaakt door kortsluiting. Er vielen geen slachtoffers. Een week later werd bekend dat het pand hoogstwaarschijnlijk illegaal verkamerd was. Omdat nooit een omzetvergunning voor kamerbewoning is afgegeven, heeft de Omgevingsdienst Nijmegen de afgelopen jaren niet kunnen controleren op brandveiligheid van het pand. Stadspartij DNF wil naar aanleiding van de brand illegale kamerbewoning opnieuw aan de kaak stellen.

In de nieuwe Rector is keuze uit meer vegetarische en veganistische opties.

Spot Docenten die tijdens colleges spottende of beleedigende grapjes maken over het christelijk geloof: volgens Lisa de Jager (CSN) en Job Verwaaij (asap) van de Universitaire Studentenraad komt het geregeld voor. Halverwege maart stelden ze er vragen over aan het college van bestuur. Tegen Vox vertelde onder anderen biologie-student Jet Westerink over haar ervaring met spot in de collegezaal: "Dan zeggen docenten bijvoorbeeld dat er vroeger mensen waren die geloofden dat God de wereld heeft geschapen. Studenten lachen mee. Alsof je toch een beetje dom bent als je dat denkt." Het college van bestuur reageerde verbaasd op de verhalen en beloofde erover in gesprek te gaan met decanen.

Demonstratie Met een vijf meter lange opblaasbare pijpleiding protesteerden studenten van Nijmegen Fossilvrij halverwege maart tegen een lezing van Dirk Smit, *chief scientist* bij Shell, in het Huygensgebouw. De studenten vinden dat de universiteit samenwerkingen met fossiele bedrijven moet weigeren en haar partners steviger onder druk moet zetten om soortgelijke acties te ondernemen. Smit was zelf niet onder de indruk van de demonstranten: "Het is hun goed recht om vraagtekens te zetten bij de goede intenties van Shell. Ik kan alleen niet veel met mensen die populistisch gedachtegoed en halve waarheden aanhangen."

Katholieke identiteit Promovendus Jurijn Timon de Vos (24) gaat zich de komende vier jaar in de katholieke identiteit van de Radboud Universiteit verdiepen. De Vos zal vooral onderzoeken hoe de universiteit

haar katholieke identiteit kan toepassen in de moderne tijd. Hoe komen katholicisme en de universiteit samen? Wat zijn de gevaren en kansen voor wetenschapsbeoefening? Mogelijkheid tot uitloop heeft De Vos niet. De universiteit wil het onderzoek in 2023 presenteren, tijdens haar honderdjarig bestaan.

Verkiezingen Bij de Provinciale Statenverkiezingen bleek maar weer eens hoe populair GroenLinks is onder studenten. Bij stembureau 40, in de Rector, haalde de partij een derde van de stemmen. D66 volgde op ruime afstand met 19 procent. De Partij voor de Dieren werd de derde partij (11 procent). Waar Forum voor Democratie landelijk de grote winnaar was, kon de partij onder Nijmeegse studenten op weinig steun rekenen: slechts 5 procent stemde op de partij van Thierry Baudet.

Petitie Nijmeegse wetenschappers

Naar aanleiding van diezelfde Thierry Baudet besloten twaalf Nijmeegse wetenschappers het college van bestuur op te roepen pal te gaan staan voor de academische vrijheid en onafhankelijkheid van zijn academici. Baudet stelde in zijn overwinningsspeech dat universiteiten de Nederlandse cultuur ondermijnen. Het college van bestuur publiceerde een dag later een korte reactie waarin het aangaf dat '(...) openheid en transparantie die gepaard gaat met wetenschappelijk werk aan een universiteit het beste antwoord is op elke vorm van verdachtmaking'. Volgens enkele wetenschappers had het college uitgesproken mogen reageren.

VLEES ETEN. MAG DAT NOG?

De campus is tot op het bot verdeeld. Kunnen we nog wel dieren eten? Doden hoort bij het leven en CO₂-neutraal voedsel bestaat niet, zegt de ene hoogleraar. De andere vergelijkt de bio-industrie met een concentratiekamp. De student eet intussen al minder vlees.

Tekst: Pim ten Broeke, Stan van Pelt en Martine Zuidweg / Illustratie: JeRoen Murré

Even een feitje. De planeet staat er beroerd voor, zegt een in maart verschenen VN-rapport. En de productie van vlees is daar mede verantwoordelijk voor: die kost meren vol water en levert veel uitstoot van broeikasgassen op.

Toch is dat niet de reden waarom psychologiehoogleraar Roos Vonk drie decennia geleden stopte met het eten van vlees. Dieren zijn er niet om te gebruiken door de mens, vindt Vonk. Wie zijn wij om ze in kleine hokjes te prop-pen, of zoals ze zelf formuleert, 'in concentratiekampen'? "Ik weet dat het woord weerstand oproept, maar ik gebruik het toch. Ga maar eens op YouTube kijken naar

'WE SLACHTEN 1,8 MILJOEN DIEREN PER DAG'

HET RAADSEL VAN DE VISETENDE VEGETARIËR

Er zijn vegetariërs die wél vis eten. Alsof vis geen vlees zou zijn. Dat heeft ermee te maken, zegt hoogleraar Organismale dierfysiologie Gert Flik, dat het gevoelsleven van de vis zwaar wordt onderschat. "Mensen zeggen: 'Dat beest is koud en glibberig, laat geen expressie zien, kent geen pijn en er zijn er ontzettend veel van'. In mijn perspectief allemaal weinig door-dachte redenen om te denken dat je vissen anders kunt behandelen dan kippen of varkens."

Over die expressie kan Flik kort zijn. Die hebben vissen dus wel degelijk. Alleen valt het niet zo op, want spieren voor de gezichtsmimiek vind je niet in de vissenkop. Maar door met de ogen te draaien kunnen vissen zeker iets uitdrukken. De onderkaak kunnen ze laten zakken, waarbij kleurenpatronen tevoorschijn komen die de vis groter, aantrekkelijker of dreigender doen lijken.

Vissen reageren ook op pijnprikkels. Als een vis wordt gebeten door een roofvis of een object in het water schampt, dan voelt hij dat. "Net zoals mens, varken en kip, in feite alle gewervelde dieren, hebben vissen ook zenuw-

vezels die pijnprikkels doorgeven aan de hersenen."

Dat blijkt ook uit zijn onderzoek. Zet je een zebravis in een bak die verdeeld is in een zwart en een wit compartiment, dan zwemt de vis naar de zwarte kant, want daar voelt-ie zich veilig. In het licht is de zebravis kwetsbaarder, want voer voor de reiger. In een experiment gaf Flik de vis steeds een elektrisch schokje wanneer deze naar de zwarte kant zwom. Na verloop van tijd koos de vis eieren voor zijn geld en bleef zwemmen aan de lichte kant van de bak. "Dat betekent dus dat de vis A: goed kan leren en onthouden en B: dat je met kwalijke prikkels ingewikkeld gedrag kunt beïnvloeden. Dan weet je dat vissen dit soort prikkels kunnen verwerken in de hersenen."

Het vreemde is: Flik eet gewoon vis. Want hij is nu eenmaal, zoals hij het noemt 'een omnivoor'. "Voor omnivoren zoals wij mensen is het beter om gevarieerd te eten." Daarnaast vindt hij vis (en vlees) gewoon lekker. Voorwaarde is wel dat het doden niet voor onnodige stress zorgt. "Ik eet bij voorkeur vis met een duurzaamheidslabel."

filmpjes van zo'n stal met fokzeugen, dat is gewoon net een concentratiekamp waarin dieren tot dingen zijn gereduceerd."

In haar studietijd, in de jaren tachtig, behoorde ze als vegetariër tot een bijzondere soort. Tot vermoeiends toe moest ze zich verantwoorden. Wat dat betreft is er wel wat veranderd. Als ze nu met anderen samen eet en vertelt dat ze vegetariër is, dan buitelen haar tafelgenoten over elkaar heen met verontschuldigheden: 'Maar wij eten ook heel weinig vlees hoor!'

Dat de huidige zorgen om het klimaat meer mensen doet stilstaan bij het eten van vlees, is een mooie bijkomstigheid, vindt Vonk. Ze heeft dan ook sterk de indruk dat er iets aan het veranderen is. "Ik merk dat het inzicht dat dieren gevoel hebben en lijden ook langzaam doorsijpelt in de samenleving."

Tuttut, zegt hoogleraar Politieke theorie Marcel Wissenburg dan. Het hangt er maar vanaf in welk milieu je zit. Te midden van links-intellectuelen is vegetariër zijn misschien een hot topic, nuanceert hij op zijn kamer in het Elinor Ostromgebouw, "maar als ik om me heen kijk in Nijmegen, naar mijn burens enzo, dan zie ik heel wat anders. Die hebben echt geen last van zulke bevestigingen."

Zijn burens denken heus wel na over dierenleed en dierenmishandeling. En sommigen vertellen dat ze liever minder fabrieksmatig geproduceerd vlees zouden eten. "Maar als je het dubbele moet betalen voor hetzelfde stukje vlees en je hebt een krappe beurs, dan is de keuze snel gemaakt."

Slak

Twee extremen op de Nijmeegse campus. En allebei vertegenwoordigen ze een behoorlijke groep mensen. Mag je als mens een dier doden? Ja, dat mag in de ogen van Wissenburg. "Doden is niet intrinsiek slecht, de dood is een onderdeel van een natuurlijk leven, en we hebben geen plicht dieren beter te behandelen dan de rest van de natuur doet."

Maar onverdoofd slachten gaat hem te ver, "omdat we weten dat er prettiger manieren zijn om te sterven". Mensen kunnen, anders dan dieren, nadenken over goed en kwaad en daar vervolgens al dan niet naar leven. "Dat zie ik een doorsnee slak niet doen."

Wat hijzelf eet? Veel wild, gevogelte vooral. Dat heeft meer met zijn cholesterolverlagend dieet te maken dan met een politiek correcte keuze. In dat dieet past geen rood vlees, varkensvlees of lamsvlees. "Lamsvlees schijnt echt een killer te zijn, heel jammer want ik ben er dol op. Maar ja, ik wil wel mijn pensioen halen."

Verder probeert hij alles wat hem lekker lijkt. "Een paar dagen in de week vis en - ik durf het best te zeggen hoor - gewoon omdat ik het wilde proeven: dingetjes van de Vegetarische Slager. Ik heb de worstjes in mijn maandelijkse Engelse ontbijt vervangen door worstjes van dat merk. Die zijn echt ongelooflijk lekker."

Wissenburg baarde opzien toen hij van leer trok tegen de Meat Free Monday die campusrestaurant de Refter drie jaar terug in het leven riep (en inmiddels al weer heeft

DE VEGANISTISCHE STUDENT

Voor **Elena Freudenberg**, derdejaarsstudent filosofie, is het een uitgemaakte zaak: vlees eten doe je niet. Evenmin als andere dierlijke producten. Freudenberg is veganist. Ze probeert ook anderen te overtuigen, onder meer via haar Instagramaccount @veggielena. Met de groep Anonymous for the Voiceless gaat ze regelmatig de straat op, om het publiek

met beeldmateriaal te laten zien hoe dieren geslacht worden. "Het is heel heftig hoe de vleesindustrie met dieren omgaat", zegt ze. "Varkens worden vergast, of gedood met een tang die een extreem hoog voltage afgeeft. Ze worden vooraf verdoofd, maar omdat de dieren zo groot zijn, werkt die verdoving niet altijd direct. Dus of de varkens zijn vijf lange minuten aan het stikken, of ze zijn nog half bij bewustzijn als ze worden geëlektrocuteerd." Wat veel mensen bovendien niet weten, betoogt ze, is dat achter de productie van dierlijke producten zoals melk en eieren ook nare praktijken schuilgaan. "Een koe kan alleen melk geven als ze heeft gekalfd. Ze wordt dus steeds opnieuw geïnsemineerd en is doorlopend drachtig, tot ze op is. Dan wordt ze naar de slacht gebracht." Hetzelfde geldt voor de productie van eieren: "Omdat alleen hennen eieren leggen, worden de haantjes als ze uit het ei komen op de loopband gezet en vergast of vermalen." Voor andere dierlijke producten dan vlees sterven dus ook dieren, wil Freudenberg maar zeggen. Naast dierenwelzijn is ook klimaatverandering voor haar een argument om dierproducten te laten staan. "Grote stukken tropisch regenwoud worden gekapt om soja te verbouwen als veevoeder. Kijk je hoeveel land de bio-industrie gebruikt, dan zie je hoe inefficiënt dat is ten opzichte van het verbouwen van plantaardig eten."

afgeschapt). Hij maakt zelf wel uit wat goed voor hem is, zegt hij. Daarbij: "De universiteit is een plaats waar we denken, waar we in redelijkheid tot keuzes komen. En waar we niet de zweep over elkaar leggen."

Voor Vonk is Meat Free Monday wel het minste dat je kunt doen. "We eten veel meer vlees dan natuurlijk en gezond voor ons is. In vroeger tijden kón je niet eens elke dag vlees eten. Dan ving je een keer een wild zwijn, daar moest je dan maanden mee doen. In de jaren vijftig at je hooguit twee keer per week vlees, dat was een luxe. Nu slachten we alleen in Nederland al 1,8 miljoen dieren per dag. We zijn met onze massaproductie echt ontspoord." Nog beter dan een vleesloze maandag vindt ze een dagelijks groot aanbod vegetarisch en veganistisch eten.

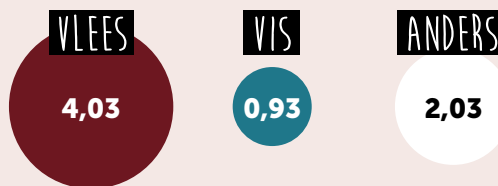
STUDENTENENQUÊTE

Vlees eten is nog niet passé, blijkt uit een enquête onder een kleine driehonderd studenten op de campus. 60 procent eet vlees, vier keer per week. Niettemin lijkt er een verandering gaande: de meerderheid eet **minder vlees** dan drie jaar geleden. Ook stemt de helft van de ondervraagden voor terugkeer van **Meat Free Monday** op de campus.

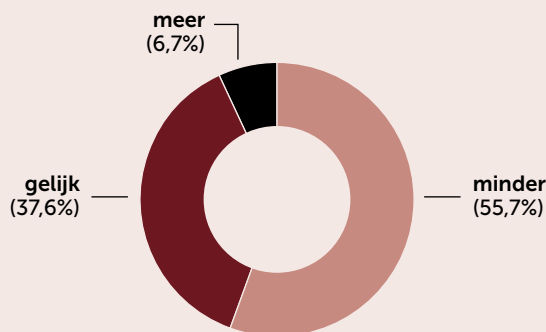
Een paar opvallende man-vrouwverschillen: mannen zien zichzelf vaker als vleeseter (72%) dan vrouwen (52%), mannen letten bij vlees het meest op de **lage prijs** (66,4%), vrouwen op **dierenwelzijn** (69,7%) en Meat Free Monday is populairder onder vrouwen (56,7%) dan onder mannen (39,3%).

Kanttekening: de man-vrouwverdeling bij de faculteit was verschillend. Bij vrouwen was rechten oververtegenwoordigd (35,1%), bij mannen FNWI (29,1%). Oftewel: man-vrouwverschillen kunnen (deels) ook verklaard worden door verschillen tussen faculteiten.

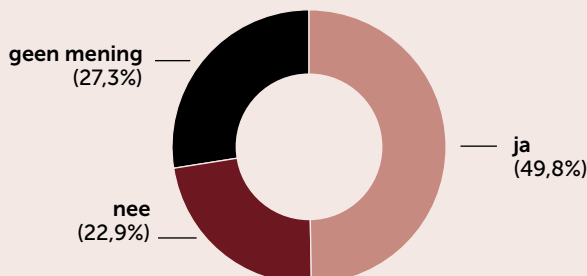
AANTAL DAGEN VLEES OF VIS PER WEEK gemiddelde onder aantal respondenten

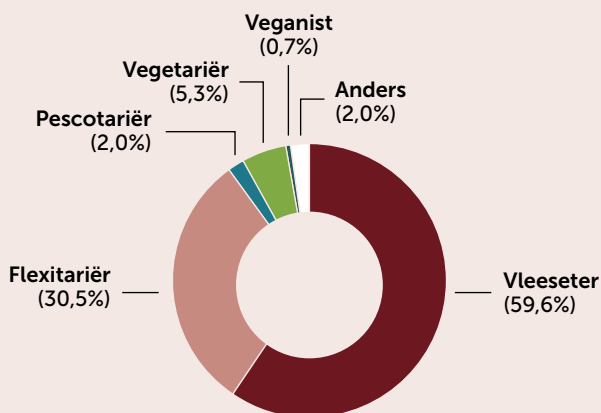
VLEESCONSUMPTIE TEN OPZICHTE VAN 3 JAAR GELEDEN

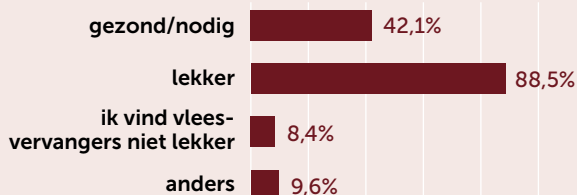
MOET MEAT FREE MONDAY TERUGKOMEN?

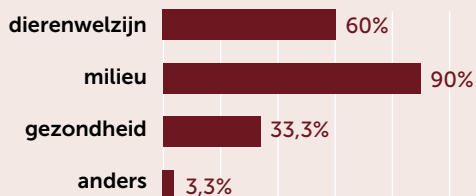
IK ZIE MEZELF ALS EEN ...

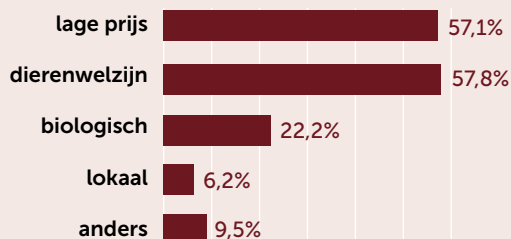
IK EET VLEES, WANT ...

IK EET GEEN VLEES, WANT ...

ALS IK VLEES KOOP, LET IK OP ...

Krokettje

Vonk is fel over het doden van dieren. Ook met verdooving gaan varkens en kippen in het slachthuis door een hel, zegt ze. "Alles is gericht op snel en veel, dus die mensen in de slachthuizen hebben echt geen tijd om de dieren gerust te stellen. Veel dieren zijn niet eens goed verdoofd. En ze verzetten zich natuurlijk, want ze willen niet dood." Beweer je dat je alleen 'diervriendelijk' vlees eet dan heb je oogkleppen op, vindt Vonk. "Dan probeer je alleen jezelf te sussen."

De indruk van Vonk dat er iets gaande is met het voedingspatroon van de Nederlander klopt wel, zegt voedingssocioloog Hans Dagevos van de Wageningse universiteit. "Er gebeurt van alles", zegt hij, waarbij hij onder meer verwijst naar de opkomst van plantaardige vleesvervangers. "De laatste jaren zijn deze producten enorm verbeterd en de industrie ontwikkelt aan de lopende band nieuwe. We zijn in Nederland heel goed in het maken van plantaardige alternatieven."

En toch zijn we niet minder vlees gaan eten. De gemiddelde Nederlander eet 38 kilo vlees per jaar en dat

DE VEGETARISCHE
STUDENT

Cecile Collin, student Communicatie en beïnvloeding, is vegetariër. Ze is van mening dat er vandaag de dag geen noodzaak meer is om vlees te eten. "Diëtisten en wetenschappers hebben allang uitgevogeld dat je niet omkiepert als je vegetarisch eet", onderbouwt

ze. "Sterker, vaak leef je juist langer." Het enige wat mensen volgens haar nog aan hun hamlapje bindt, is de smaak en de macht der gewoonte. "Ik vond het zelf ook moeilijk ermee te stoppen, dus ik snap het heel goed. Als je gewend bent elke dag aardappelen, vlees en groente te eten, houd je zonder vlees een saaie maaltijd over. Ik ben heel anders gaan koken. Ik eet bijvoorbeeld meer curry's. Keukens uit andere werelddelen zijn vaak beter ingesteld op vegetarisch eten." Bijkomend voordeel van vegetarisch eten is dat het volgens Cecile goedkoper is. "Ik ontdekte dat het spotgoedkoop is om vegetarisch te eten, zolang je niet alleen vervangers van de Vegetarische Slager haalt." De straat opgaan om anderen te overtuigen vegetariër te worden, zal Collins niet snel doen. Ook Meat Free Monday vindt ze geen goed idee. "Het is niet aan mij om voor anderen te beslissen", zegt ze. "De motivatie moet echt vanuit jezelf komen. Het is fijn als je er over hebt nagedacht en vervolgens naar biggetjes op een boerderij kunt kijken en denken: chil maar, ik eet jullie niet op!"

Sander Bouwmans, student bedrijfskunde, eet rond de 250 gram vlees per dag. "Ik doe aan krachtsport en turnen en het is mijn hobby om sterker te worden. Mijn lichaam heeft daardoor meer eiwitten nodig. Vlees is een eenvoudige en lekkere bron van eiwitten. Ik eet daarom veel kip, tonijn, zalm en rundergehakt."

Vlees is als spieropbouwer volgens Bouwmans niet eenvoudig in te ruilen voor vleesvervangers. "Vlees is een gemakkelijkere en goedkopere bron van eiwitten dan vleesvervangers. Bovendien vind ik vleesvervangers qua smaak en textuur niet lekker." Het eten van vlees is niet ongezond, is hij van mening: "Ik heb een gezond dieet en eet 400 gram groenten per dag. Daarnaast rook ik niet en drink ik niet vaak. Dat een vegetariër dus gezonder zou zijn, vind ik geen juiste conclusie. Als je helemaal veganistisch eet, moet je trouwens supplementpillen slikken. Je mist dan mineralen die alleen in vlees en dierlijke producten zitten."

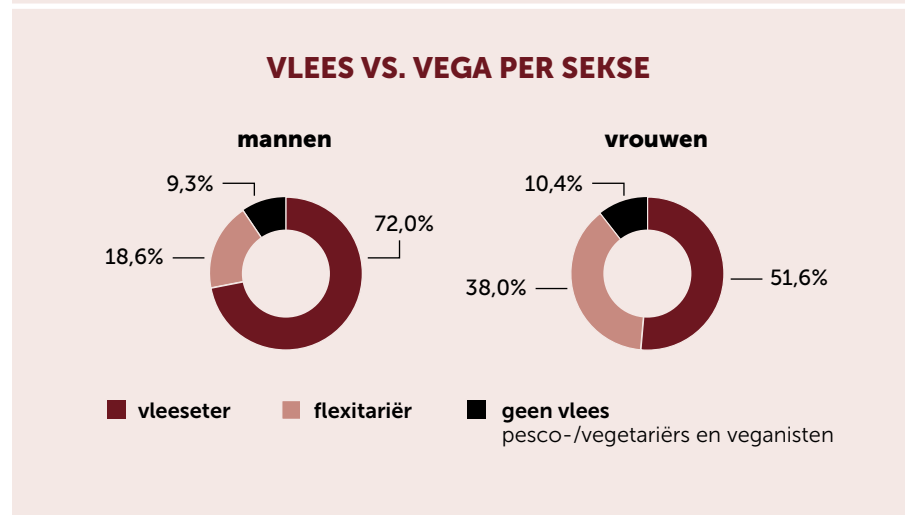
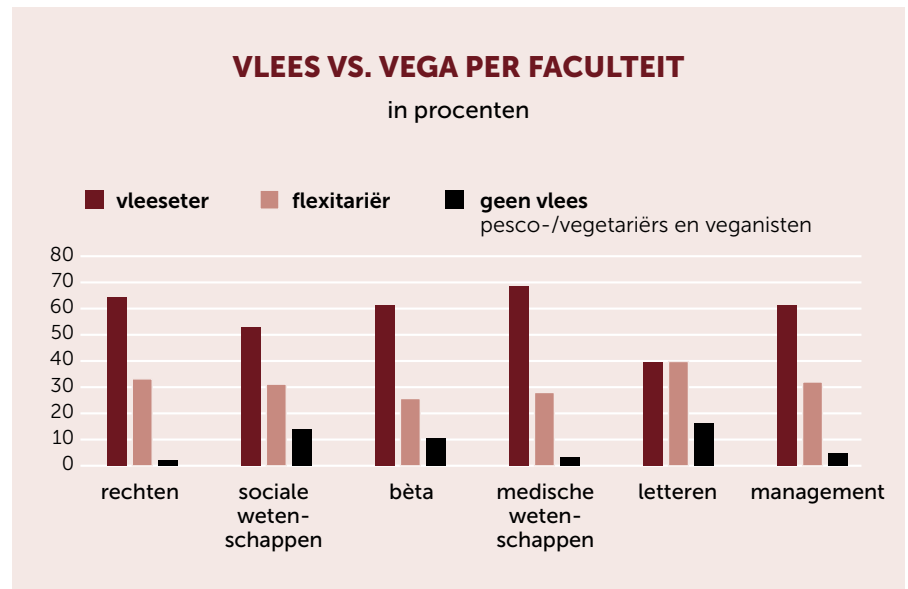
Bouwmans heeft geen last van gewetenswroeging. "Ik denk wel eens aan dierenleed en klimaat, maar aan de andere kant zijn er zo veel dingen slecht voor het milieu, dat dit me er niet van weerhoudt vlees te eten."

De bedrijfskundestudent vindt het prima als anderen geen vlees willen eten, maar het onder druk zetten van de omgeving om vlees te laten staan, vindt hij fout. "Je mag je eigen ideologie hebben, maar je moet anderen niet beïnvloeden. Mensen proberen bang te maken en hen zo te weerhouden vlees te eten, dat is niet fair."

at-ie tien jaar geleden ook al. Wat Marcel Wissenburg constateert klopt dus ook: mensen laten zich hun lapje vlees niet zo maar afnemen.

Vleesvervangers vormen op dit moment niet meer dan 1 à 2 procent van de totale markt. In online enquêtes uiten mensen vaak wel goede voornemens over minderen met vlees, maar ze voegen de daad niet bij het woord, weet Dagevos. En dan zijn er nog de grootgebruikers, vaker man dan vrouw, die soms tot 300 gram vlees per dag verorberen. Een runderlapje bij het avondeten, even een kroketje tussendoor, salami op brood, een worstje voor de buis. Terwijl de richtlijnen van het Voedingscentrum 70 gram voorschrijven.

De Roos Vonken zijn in Nederland in de minderheid. Dagevos schat dat een kleine 5 procent van de bevolking vegetarisch eet, dat zijn zo'n 800.000 mensen. Of hogeropgeleiden minder vlees eten dan de rest van Nederland, is onbekend. Betrouwbare cijfers ontbreken, wat volgens de socioloog iets zegt over het geringe belang dat de rijksoverheid hecht aan het sturen van de vleesconsumptie.

Toch zal er wat moeten gebeuren, vindt hij. "Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport wil dat de Nederlandse bevolking in 2030 eet volgens de Schijf van Vijf. Dat betekent 25 kilo vlees per persoon per jaar, in plaats van 38 kilo. Een hele klus, als je bedenkt dat het de afgelopen tien jaar niet eens is gelukt één kilo per jaar te minderen. Er moet dus iets extra's gebeuren en dat zal van de overheid moeten komen."

Waar hij aan denkt? Veel meer, vooral sociaalwetenschappelijk onderzoek. "Als we de consument beter begrijpen, kunnen we achterhalen waar de kansen liggen om de vleesconsumptie te verminderen." Verder: betere voorlichting over gezonde porties en over de effecten van vleesconsumptie op het klimaat.

Marcel Wissenburg zal er zijn gevogelte niet voor bij de poelier laten liggen. Stoppen met vlees eten zal de CO₂-uitstoot niet zo drastisch verlagen als we zouden willen, verwacht hij. Als we geen vlees eten, verorberen we wel iets anders dat uitstoot van CO₂ veroorzaakt, is zijn redenering. Er is nu eenmaal geen klimaatneutraal voedsel. *

'GEESTELIJK
IS ZIJ
MIJN MEERDERE'

Charissa en Milagrosa

"Vier jaar geleden besloot ik terug te gaan naar mijn grote liefde: paarden. Toen kwam ik Mila tegen. Eigenlijk wilde ik een ruïn of een hengst, maar er was meteen een klik tussen ons. Ik koos haar niet, zij koos mij.

Mila is ontzettend autonoom. Ze doet wat ze wil en laat zich niet dwingen. Ik ben ook zo, dus ik snap haar wel. Maar ik ben ook ongeduldig – soms is dat moeilijk

als ik iets van haar wil. Het heeft driekwart jaar geduurd voordat

ze mij volledig accepteerde.

Op sommige momenten is ze enorm stoer, op andere juist heel duf. In het bos kan ze helemaal flippen van een plastic zakje of een omgevalen boom.

MENS
&
DIER

Vorig jaar ontstond het plan om met Mila in etappes de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella in Spanje af te leggen. Mijn doel was om onze band nog verder te verdiepen. Ik raakte helaas ernstig geblesseerd aan mijn knie. Kon niet lopen of fietsen. Paardrijden ging gelukkig wel. Zo kon ik toch in de natuur zijn. Mila was mijn benen. Daardoor is onze band veel sterker geworden. Of ik de hele route naar Santiago nog ga afleggen? Ik weet het niet – de noodzaak is er nu minder, al lonkt het avontuur nog steeds.

Ik ben ook moeder van twee kinderen. De relatie met Mila is natuurlijk anders. Er is sprake van een zorgrelatie, maar geestelijk is zij mijn meerdere. Ze is wijs. Paarden projecteren geen gevoelens op anderen, zoals mensen. Ze zijn open, vergevingsgezind en hebben geen egoproblemen. Het is mijn droom om paardentrainer te worden op een plek waar ik mijn eigen kudde kan houden – op mijn manier.

Waar de paarden niet meer de stal in hoeven, waar ze vrij zijn. Wie weet komt het er ooit van, als de kinderen uit huis zijn."

Charissa Domingus is docent en onderzoeker bij de rechtenfaculteit, Milagrosa is een Spaanse merrie.

'Zelfs het uitsterven van de mens raakt ons niet'

Dat dieren uitsterven kan ons weinig schelen. De scheidend Denker des Vaderlands René ten Bos schreef het boek *Extinctie*, over waaróm het ons niet raakt. 'Uiteindelijk worden wij mensen zelf bedreigd.'

Tekst: Annemarie Haverkamp
Foto's: Erik van 't Hullenaar

In het Cultuurcafé doet René ten Bos (59) voor hoe je een kip doodt: onder je arm klemmen, klap op de kop geven en dan een snee in de hals zetten. “In de lengte, niet in de breedte. Dan bloedt de kip sneller leeg. Mijn pa vond altijd dat het snel voorbij moest zijn.”

Als kleine jongen vond hij het maar wat mooi, kippen doodmaken. “Maar het is een herinnering van vijftig jaar geleden. Toen vond ik het grappig als een kip zonder kop nog even bleef rondrennen. Ik denk niet dat ik het nu nog zo leuk zou vinden.” Zijn vader, een Twentse katoenspinner, verdiende zwart bij als hulppoelier. Geslachte kippen brachten extra geld in het laatje van de familie Ten Bos.

Eind maart verscheen het nieuwe boek van de filosoof en Denker des Vaderlands: *Extinctie*. Het gaat over uitstervende diersoorten. De kip hoort daar overigens niet bij. Je zou de kip zelfs succesvol kunnen noemen, stelt Ten Bos. “Er zijn er alleen al in ons land miljoenen van.”

Zet dat aantal eens af tegen eenlingen als Lonesome George, het laatste mannelijke exemplaar van de reuzenschildpaddensoort *chelonoidis abingdonii*, dat lange tijd in eenzaamheid op het Galapagoseiland Pinta rondstruinde. Op 24 juni 2012 overleed hij, meer dan honderd jaar oud. Of neem Sudan, de witte neushoorn die vorig jaar nog het loodje legde in een Keniaans natuurreservaat. Bewakers beschermden dit laatst overgebleven mannetje met hun leven, maar helaas kwam er geen nageslacht en daarmee stierf de witte neushoorn voor het oog van de wereld uit. Lonesome George en Sudan werden iconen van bedreigde soorten.

“Dit zijn charismatische dieren”, aldus Ten Bos. “Maar van veruit de meeste uitstervende soorten hebben we helemaal geen

'HET VERLIES AAN BIODIVERSITEIT IS ERNSTIG, WE ZITTEN AL DIEP IN HET ROOD'

beelden. Het drama dat gaande is, onttrekt zich aan het blikveld van het grote publiek.”

En dat is nu net het probleem: de extinctie raakt ons niet, omdat we er geen beeld bij hebben. Hoe kun je treuren over het verdwijnen van de klapekster uit het landschap, als je niet weet dat diens aanwezigheid ooit een vanzelfsprekendheid was? “Alleen oude mensen van het platteland krijgen daar tranen van in de ogen.”

In zijn boek beschrijft hij de droefheid die hem overvalt als mensen denken dat ze door ‘natuur’ wandelen, terwijl ze in werkelijkheid ‘in een door henzelf gecreëerd woestijnlandschap lopen’. Er bestaat zelfs een term voor: het *shifting baseline syndrome*. ‘Een proces waarbij na verloop van tijd kennis over de toestand van de omgeving verdwijnt, omdat mensen de veranderingen die plaatsvinden niet waarnemen.’

We weten niet beter, dus huilen we niet. Maar ook als we wél worden geïnformeerd,

blijft immense verontwaardiging uit. “Ik kan in een lezing wel zeggen dat het uitsterven van diersoorten momenteel 45.000 keer sneller gaat dan normaal, maar dan vragen mensen ‘wat is normaal?’ en hoe je eigenlijk bij zo’n cijfer komt.”

Waarom een alarmerend boek over uitstervende diersoorten? U schrijft dat extinctie op ieders agenda moet worden gezet. Daarmee gaat u verder dan het bedrijven van objectieve wetenschap.

“Ik voel me betrokken bij dat thema, ik vind het jammer dat soorten verdwijnen, het maakt me verdrietig. In een eerder boek, *Het geniale dier*, speelde extinctie ook al een rol. Ik wilde het verder uitzoeken en met dit thema – ook in de lezingen die ik de afgelopen twee jaar heb gegeven – mensen wijzen op de catastrofale gevolgen van ons handelen.”

Wat wilt u bereiken?

“Bewustwording creëren. Discussies over het milieu worden nu vaak gevoerd tegen een achtergrond van persoonlijke verantwoordelijkheid. Als jij nu stopt met vlees eten en vliegen, en iedereen gaat dat doen, dan komt het vanzelf goed. Maar dat is naïef, zo werkt het niet. Er wordt alleen maar méér gevlogen. Als je zo redeneert, mis je de systemische elementen. Bovendien maakt het de discussie gevoelig voor escalatie en conflicten. Kijk naar de klimaatmars waar 40.000 mensen aan meededen. Je krijgt reacties als ‘ja, maar jullie hebben wel allemaal een mobieltje en dat is ook niet goed voor het milieu.’”

Wat werkt wel?

“Langzaam de geesten klaarstomen voor rigoureuze verandering. Als je dertig jaar geleden in het bedrijfsleven begon over duurzaamheid, werd je weggezet als een teenslipperachtige hippie. Dat is nu anders. Het verlies aan biodiversiteit is ernstig, we zitten al diep in het rood. De verstoring van de stikstofcyclus die daaraan ten grondslag ligt, is het urgentste probleem. Dit vraagstuk is zo veel groter dan jij en ik.”

Je zou kunnen tegenwerpen: het uitsterven van soorten is van alle tijden. Het recht van de sterkste ... Waarom is de extinctie van nu zo erg?

“Omdat heel veel dieren door menselijk toedoen naar de verdoemenis worden geholpen. Behalve klimaatopwarming is er overbejaging, overbevissing ... Vergeleken met honderd jaar geleden is de hoeveelheid vis in zee wereldwijd met 94 procent afgenomen. Of kijk naar de insecten. Vroeger had je in de zomer een bloedbad op je voorruit na een stukje autorijden. Nu niet meer. En zelfs op microbiel niveau neemt de diversiteit af. Uiteindelijk worden wij mensen daardoor zelf bedreigd. Maar bij het uitsterven van de mens kunnen we ons zo weinig voorstellen, dat zelfs dát ons niet raakt.”

Er zijn toch ook soorten die we liever kwijt dan rijk zijn? U schrijft over de schroefwormvlieg, die hele veestapels aantastte en in Curaçao en Libië is uitgeroeid.

“Ja, de schroefwormvlieg is een etter. Als je een wondje hebt op je hoofd, kruipt hij erin en vreet je hersenen weg. Reken maar dat dat niet

'IK ZIE DE SCHROEFWORMVLIEG NOG GEEN KOPJES GEVEN'

fijn is. De schroefwormvlieg is bovendien ondankbaar, want hij brengt ons niets – hij neemt alleen maar. Dit insect is in sommige landen systematisch uitgeroeid door mensen. Het heeft voor ons geen enkele intrinsieke waarde. Het is een parasiet.”

Wij mensen bepalen of een dier van nut is of niet.

“We kijken naar economisch nut. Of ecologisch nut. Heeft een dier een rol in het ecosysteem? Van een mug zou je nog kunnen zeggen dat die in de bek van een zwaluw terecht komt.”

Hebben we de neiging aaibare dieren nuttiger te vinden?

“Een walvis kun je ook niet knuffelen. Toch raakt-ie ons. Maar een bioloog zou kunnen zeggen dat honden en katten slimme dieren zijn, omdat deze soorten zich hebben laten domesticeren. Dat is de beste overlevingsstrategie. Je hebt Siberische katten en Siberische tijgers. De katten zijn evolutionair gezien een stuk handiger. Wij geven ze Whiskas en ze gedijen. De tijger is een moeizaam mormel dat onze hulp nodig heeft om te overleven. Katten geven ons kopjes, daardoor vinden we ze leuk. Dat zie ik de schroefwormvlieg nog niet zo snel doen.”

De extinctie waar u over schrijft, is ingezet door de mens. De oplossing 'er moeten minder mensen komen op aarde' bespreekt u ook in uw boek.

“Ja, maar ik geloof dus niet in de politieke levensvatbaarheid van het zogenaamde antinatalisme.”

Waarom niet?

“Ik ben erg tegen top-downoplossingen. Gaan wij dan tegen bepaalde etniciteiten of continenten zeggen: ‘jullie moeten niet zo fokken’? In Afrika zal de grootste bevolkingsexplosie plaatsvinden de komende decennia. Voor de mensen daar is een groot gezin waarschijnlijk de beste garantie voor een zekere toekomst. Wat beter werkt, is zorgen voor meer welvaart. Dan neemt de behoefte aan veel kinderen vanzelf af.”

Welvarende mensen consumeren meer. Ze eten meer vlees, pakken vaker het vliegtuig ...

“Moeten ze dan maar lekker arm blijven?”

Omdat ze per individu minder vervuילend zijn? Wie zijn wij om zulke dingen voor een ander te bepalen? Zorg ervoor dat ze hun producten op een fatsoenlijke manier deze kant op krijgen. Zorg dat de Sahel weer bomen krijgt – dat gebeurt trouwens al. Een toename van de welvaart is gunstig voor de planeet, alleen niet op korte termijn.”

In uw boek beschrijft u ook de extinctie van de mens. Is dat een oplossing om het uitsterven van soorten te stoppen?

“Nee. We hebben zo veel in gang gezet, dat draaien we niet terug door onszelf uit te roeien. En hoe wil je dat doen? Collectieve zelfmoord? Dat is een belachelijk idee. Succes is niet gegarandeerd – er is altijd wel iemand die niet meedoet.”

U draagt slangenleren laarzen. In De Groene Amsterdammer bekende u zelfs dat u tien paar in de kast heeft staan. Kan dat nog wel?

“Natuurlijk zijn er mensen die vinden dat dat niet kan. Maar dan zeg ik: fuck you. Van vingerwijzen word ik rebels. Ik eet geen vlees, dus ik mag nog heel veel laarzen van dieren dragen. De mens blijft een compensatiewezen, hè. Overigens zal ik nooit tegen een ander zeggen dat-ie geen vlees moet eten. Wie ben ik?” *

OVER RENÉ TEN BOS

René ten Bos werd in 2017 Denker des Vaderlands. De afgelopen twee jaar gaf hij meer dan vierhonderd lezingen. Volgens zijn eigen schatting sprak hij daarmee zo'n 30.000 mensen live toe. In *Het Financieel Dagblad* schrijft hij een wekelijkse column. Op 1 april droeg hij het denkerschap over aan Daan Rovers. Ten Bos gaat zich als filosoof buigen over gezondheidsvraagstukken in het Radboudumc en blijft als hoogleraar verbonden aan de Faculteit der Managementwetenschappen van de Radboud Universiteit.

COLUMN

Nathalie

Nathalie Elenbaas is student communicatiewetenschap en verhuisde voor haar studie van de Noordoostpolder naar Nijmegen.

Paling

Je hebt vast een beeld van een typische boerderij: een huis met een rieten dak, een groot erf met schuren, tractors en – niet te vergeten – koeien, varkens en/of kippen. Wat waarschijnlijk niet bij je opkomt, is paling. Een boerderij waar in de schuren geen aardappels worden opgeslagen, maar duizenden palingen rondzwemmen in bassins.

Als ik vertel dat mijn ouders een palingkwekerij hebben, weten mensen vaak niet wat ze zich hierbij moeten voorstellen. Logisch, want Nederland telt er in totaal maar negen.

De paling is een vis die stiekem best exotische eisen aan het leven stelt. Palingen kunnen zich maar op één plek ter wereld voortplanten, en laat dat nou bij de Bermudadriehoek zijn, waardoor niemand weet hóé palingen omgaan met bloemetjes en bijtjes. Toch komen er kleine palingen van, die als ze in de kwekerij komen, maar 0,3 gram wegen. Pas na een jaar of twee jaar zijn ze groot genoeg om verkocht te worden. “Dan eten jullie thuis natuurlijk elke dag paling”, krijg ik standaard te horen. Eh, nee. Delicatesse of niet, paling komt bij ons misschien één keer per jaar op tafel, bij een feestje ofzo. Een restaurateur eet ook niet elke dag van zijn eigen kaart, toch?

In de categorie ‘gekste (huis)dieren’ scoren we met onze duizenden palingen natuurlijk hoog. Al sta ik er zelf niet vaak bij stil. Tot gruwel van vriendinnen raak ik de beestjes gedachteloos aan. Pas als ik in de vakanties mijn ouders met veel plezier help op het bedrijf, besef ik weer dat ons zwemmende vee best bijzonder is.

DE CAMPUS ALS DIERENTUIN

Als de studenten naar huis zijn, is de campus het terrein van steenmarters, muizen en vogels. De ene soort wordt beschermd, de andere met man en macht bestreden.

Tekst: Laura Klompenhouwer / Beeld: Getty Images (bewerking)

Je bent je er misschien niet dagelijks van bewust, maar de universiteits-campus is ook het territorium van allerhande diersoorten. Wie wil weten welke bijzondere dieren er zoal wonen, moet bij Ferry Soetekouw van het Universitair Vastgoed Bedrijf (UVB) zijn. Als projectmanager voor de herinrichting van het bos rond het Berchmanianum, was het zijn taak in kaart te brengen welke soorten daar rondlopen, -vliegen en -kruipen.

We spreken af bij het Elinor Ostromgebouw voor een dierentour over de campus. Maar voordat we op pad gaan, moet Soetekouw even een telefoontje plegen. "Kun je de ladder alvast klaarzetten?" vraagt hij een collega die bij de Houtlaan is. "Ik heb de ecooloog beloofd dat ik een kijkje ga nemen bij de steenmarters." De inventarisatie van dieren in het bos was een vereiste om vergunningen te krijgen voor de werkzaamheden op de campus. "We moesten weten met welke soorten rekening te houden bij de nieuwbouw van de faculteit voor sociale wetenschappen, de aanpassingen van het Berchmanianum en de herinrichting van het bos." Op de Willem Nuyenslaan, die langs het bos loopt, staat Soetekouw stil. Hij pakt zijn telefoon en scrollt door het lijvige document dat ecologen maakten over alle dieren in het gebied. "Er zijn hier natuurlijk spreeuwen, mussen en merels, maar daar hoeven we geen speciale maatregelen voor te treffen." Een greep uit andere soorten in het bos: de alpenwatersalamander, de vos en de uil.

Vanaf de bosrand wijst Soetekouw naar de onopvallende kastjes, een paar meter hoog in de bomen. Het zijn verblijven voor vleermuizen. "Er vliegen hier verschillende soorten: de dwerg, de rosse en de laatvlieger." Het is lastig in te schatten wat vleermuizen precies nodig hebben, legt Soetekouw uit. Dat gold bijvoorbeeld bij het plaatsen van de kastjes: "Het is geen exacte wetenschap. Je kunt niet met zekerheid zeggen welke plek ideaal voor ze is."

**BLIJ MET
DE BIJ,
MAAR NIET
MET DE WESP**

Soetekouw slaat linksaf richting het Berchmanianum. Rechts zien we een houten insectenhotel hangen op een paal in een omgeploegd veld. "Het ziet er nog kaal uit, maar hier komt straks een bloemenveld." Het hotel is zo ingericht dat het deze lente en zomer een aantrekkelijk viersterrenonderkomen is voor allerlei soorten insecten: van bijen en vlinders tot lieveheersbeestjes en oorwurmen.

Terwijl deze insecten gekoesterd worden, worden vlakbij, rond het Pieter Bondamlein,

DE MENS MOET INSCHIKKEN

Hoe kan het dat we muizen bestrijden, terwijl we vleermuizen beschermen? Dat we in het bos vleermuizenhuisjes ophangen, terwijl we de 'gewone' muis juist willen weren uit de gebouwen?

Dat komt door onze dominante houding ten opzichte van de niet-menselijke natuur, zegt Martin Drenthen, natuurfilosoof aan het Institute for Science in Society. "De mens is geneigd de natuur te beoordelen op basis van het nut voor zichzelf."

De eerste inspanningen om de natuur te beschermen, eind negentiende eeuw, waren vooral gericht op de mens. De natuur moest behouden worden, opdat wij er op de lange termijn de vruchten van konden plukken. De tweede fase van natuurbescherming, begin twintigste eeuw, was eveneens gemotiveerd door een menselijke behoefte: "namelijk de wens om van ongerepte natuur te genieten". De natuur moest daarvoor ook beschermd worden tégen ons.

Pas vele jaren later kwam het concept in trek van natuurbeheer omwille van wat er in die natuur leeft. "Respect voor de natuur en rentmeesterschap, dat soort concepten zijn nu belangrijker."

Een stukje bos voor de havik, speciaal licht voor de vleermuis, een hok voor de steenmarter. Het zijn voorbeelden van kleine aanpassingen die de mens kan doen om dieren de ruimte te geven.

"Bijna alle landschappen worden niet alleen door ons bewoond, maar ook door andere soorten. Vleermuizen zijn een goed voorbeeld. We leven langs elkaar heen. Zij leven vooral 's avonds, als wij er niet zijn. Wat voor ons relevant is, is dat voor hen niet. Onze levens overlappen amper. We kunnen best een beetje rekening houden met elkaar. Dat is wellicht lastiger bij soorten die wel eens voor overlast zorgen. Maar ook daar is het de uitdaging een gepaste omgang met elkaar vinden en te leren dat wij mensen af en toe moeten inschikken."

voorbereidingen getroffen ter bestrijding van een klasgenoot. Een insect dat grote overlast kan veroorzaken en daarom actief wordt bestreden: de wesp. De eerste zogeheten 'wasp-invallen' worden begin april geplaatst. Het is belangrijk ze vroeg neer te zetten, zodat wespenkoninginnen erin vliegen en geen nieuwe nesten kunnen stichten.

Muizenval

Van alle ongedierte vraagt echter niet de wesp, maar de muis die in universiteitsgebouwen vertoeft de meeste tijd van zijn bestrijders. "Een muis kan door elk gaatje waar je een potlood doorheen kunt steken. Het diertje heeft bovendien maar drie tot vijf gram voedsel per dag nodig om te overleven. Op de universiteit mag overal gegeten en gedronken worden. Deuren en ramen gaan open en dicht." Ingrid Roelofsen, contractbeheerder Schoonmaak, afval en ongediertebestrijding voor het UVB, somt de naakte feiten op. Ze wil er maar mee zeggen: de universiteit is een ideale omgeving voor de muis. In de praktijk bestrijd je muizen het effectiefst door afval en etensresten niet te laten slingeren. Daar kunnen studenten en medewerkers bij helpen door afval in de afvalbakken te gooien.

Een van de manieren waarop muizen in drukbezochte gebouwen worden gevangen, is met de zogeheten 'radar': een witte plastic buis op de grond, met daarin

'HET WAS HIER ÉÉN GROTE BENDE VAN UITWERPSELEN EN TROEP VAN DE STEENMARTERS'

bewegingssensoren die afgaan als er een muis doorheen trippelt. Dan klappen de rode kleppen aan de uiteinden dicht en kan de muis niet meer ontsnappen. Vervolgens komt CO₂ vrij, waardoor de muis buiten bewustzijn raakt en vervolgens sterft.

We zetten weer koers richting het Berchmanianum, door het bos. Rechts loopt een pad dieper het bos in, maar dat is afgezet. Dit stukje campusnatuur is omheind, omdat er een haviksnest is gespot. "In februari, maart en april moet het rustig zijn rondom het nest, zodat de havik kan broeden als zij dat wil", zegt Soetekouw.

Aan de rand van het 'haviksbos' staat ook een speciaal ingericht onderkomen voor de steenmarters die ecologen aantreffen. Die hadden zich onder meer de zolder toegeëigend van een bijgebouw van het Berchmanianum, aan de Houtlaan 2. "Vroeger waren daar appartementen van de paters." Nadat die waren vertrokken, namen de steenmarters hun intrek.

Nu is op de begane grond een fietsenstalling. Soetekouw pakt de ladder die voor hem is klaargezet, opent een houten luik in het plafond van de stalling en klimt naar boven, de zolder op. "Het was hier één grote bende van uitwerpselen en troep van de steenmarters". Hij loopt door de stoffige, donkere ruimte onder het dak. De ruimte is vorig jaar gesaneerd, maar de steenmarters zijn nog welkom. Er staat een speciaal ingerichte houten box met glas- en steenwol waarvan de dieren gebruik kunnen maken. Ferry Soetekouw zoekt naar sporen, maar de steenmarter lijkt zijn weg naar boven sinds de verbouwing niet meer te hebben gevonden.

Ook buiten op de parkeerplaats zijn maatregelen genomen voor de dieren op de campus. Soetekouw wijst naar de straatlantaarns. "We gebruiken nu ledlicht dat naar omlaag straalt, in plaats van omhoog. Dat is beter voor de vleermuizen. En wij hebben toch alleen beneden licht nodig." *

FIGHTING BAD GUYS IS BETTER WITH YOU. JOIN US.

Go to
[amnesty.nl/student](https://www.amnesty.nl/student)
and check out dates
and topics

 [amnestystudentnl](https://www.instagram.com/amnestystudentnl)

© Getty Images
Russian police officers detain a participant of
an unauthorized opposition rally in Moscow, 2017.

MASTERCLASSES FOR STUDENTS

TAKE PART IN OUR FREE MASTERCLASSES
ABOUT VARIOUS HUMAN RIGHTS ISSUES

CUIJK WOONT

'GOEDKOPER WONEN
DICHTBIJ DE STAD'

NIJMEGEN

CUIJK

- 15 MINUTEN
- 15 MINUTEN
- 30 MINUTEN

CUIJK DOET!

[WWW.CUIJKWOONT.NL](http://www.cuijkwoont.nl)

Marcel en Ticho

"Ik moest op bezoek bij de fokkers. Ze wilden me keuren, kijken of ik wel hondwaardig was. Mijn dochter wilde dertien jaar geleden per se een Spaanse waterhond. Nadat ze samen met mijn vrouw Ticho had uitgekozen, moest ik als man des huizes óók nog ten tonele verschijnen. Gelukkig werd ik goedgekeurd. Ik heb altijd huisdieren gehad. Als kind had ik een hond, vissen en later een hamster.

Er zijn veel studies gedaan naar de effecten van huisdieren – zeker van honden. Een hond is een medicijn tegen ouderdomskwalen, zo blijkt. Mensen met honden wandelen meer, waardoor ze automatisch meer buiten komen en in beweging blijven. En een hond biedt echt gezelschap. Dat is

toch anders dan een goudvis. Honden geven je liefde terug, ze discrimineren nooit. Het maakt niet uit hoe oud of gebrekkig je bent, ze blijven je trouw. Spaanse waterhonden zijn van nature actief – het zijn echte werkhonden. Vroeger namen we Ticho daarom wel mee op fietstochten. We hadden zelfs zo'n karretje naast de fiets, waar hij in kon zitten als hij moe werd. Inmiddels doen we dat niet meer, maar Ticho en ik gaan elke ochtend samen een rondje hardlopen. Een kwartiertje richting de kloostertuin, en dan weer terug naar huis. De eerste jaren liep Ticho altijd voorop, rende hij alle kanten uit. Nu is hij dertien – voor zijn doen oud. Ik loop expres wat langzamer. Op elke hoek wacht ik even op hem.

Dat sportieve en sociale is denk ik waar we elkaar in vinden. Ticho is zachtaardig en vriendelijk. Dat probeer ik ook te zijn. Als geriater vind ik dat belangrijk. Je moet echte interesse tonen, de tijd nemen om te horen wat mensen bezighoudt."

Marcel Olde Rikkert (56) is hoogleraar Geriatrie. Ticho is een Spaanse waterhond.

MENS
&
DIER

'TICHO IS
ZACHTAARDIG
EN VRIENDELIJK,
DAT PROBEER
IK OOK TE ZIJN'

DIERPROEVEN

'WREED, MAAR ONVERMIJDELIJK'

Zonder dierproeven geen nieuwe medicijnen. Toch liggen deze testen continu onder vuur. Hoe gaan onderzoekers van het Nijmeegse dierenlab hiermee om? 'Sommige dingen móét je eerst bij dieren onderzoeken.'

Tekst: Stan van Pelt / Illustratie: Roel Venderbosch

Eerst even een paar cijfers: in 2017 woonden 9352 muizen en een kleine 3000 ratten in het Centraal dierenlaboratorium (CDL) tegenover het Radboudumc. Zo'n 3 procent van de 450.000 jaarlijkse dierproeven in Nederland wordt gedaan op de Nijmeegse campus. Het gaat dan om 13.000 experimenten.

Publieke opinie

Dierenrechtenactivisten streden jarenlang tegen Nijmeegs hersenonderzoek met apen. Met succes. Eind 2016 besloot het toenmalige college van bestuur om voorlopig te stoppen met apenonderzoek. De laatste twee resusapen gingen met pensioen.

Dat betekent niet dat het dierenlab onder druk van de publieke opinie bezwijkt, zegt CDL-directeur en Radboudumc-hoogleraar Otto Boerman. "We waren intern al in discussie over de toekomst van het apenonderzoek", zegt hij in zijn kantoor aan het Geert Groteplein. "Het Donders Instituut, dat de experimenten deed, wilde er zelf ook mee stoppen. Als er nu wetenschappers komen die apenonderzoek willen doen, verwijzen we ze naar Amsterdam. Daar hebben ze veel betere faciliteiten."

Het afstoten van het apenonderzoek is een van de manieren waarmee het dierenlab haar basisprincipes in praktijk wil brengen: vermindering, verfijning en vervanging – de 'drie v's'. Boerman: "Onze uitgangspunt als proefdier-

onderzoekers is hetzelfde als dat van artsen: we willen onszelf uiteindelijk overbodig maken." Dat gaat steeds beter, zegt hij. Denk aan de productie van antistoffen voor de behandeling van bijvoorbeeld reumatische artritis. "Vroeger moesten we daarvoor cellen in de buik van muizen injecteren. Dat leidde tot een tumor in de buikholte, waaruit we dan antilichamen aftapten. Sinds de jaren negentig kunnen we deze antistoffen echter in petrischalen kweken. Van de ene op de andere dag stopte dit type proefdiergebruik."

'WE ZETTEN ZELFS ACHTERGROND-MUZIEK AAN'

Maar we kunnen nog niet zonder proefdieronderzoek, zegt Boerman. "Bij de afdeling heelkunde testen ze nieuwe materialen die de genezing van buikwand- en leveroperaties moeten bevorderen. Die materialen zijn nog zo experimenteel, dat móét je eerst bij dieren onderzoeken." In eerste instantie gebeurt dat bij ratten, later kun je niet om grotere dieren

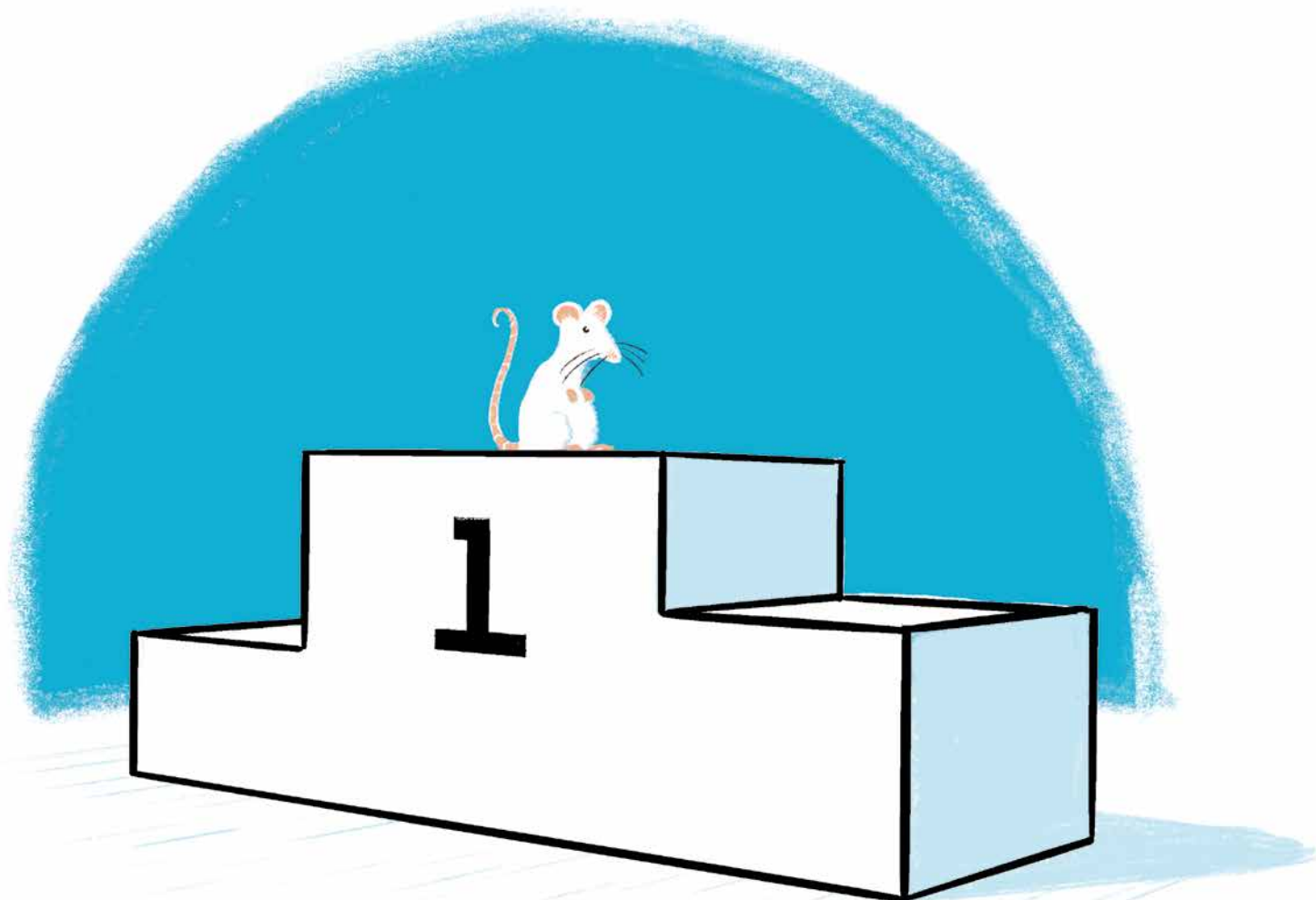
heen, zoals varkens, aldus Boerman. "De krachten die op het materiaal worden uitgeoefend zijn alleen in grote dieren vergelijkbaar met die in mensen."

Ongerief

Een dierenlab roept al snel beelden op van gestreste beestjes in kleine kooitjes, maar dat klopt niet volgens de CDL-directeur. "Wij passen de leefomstandigheden van de dieren aan op wat ze nodig hebben. Muizen bijvoorbeeld zijn sociale dieren, daarom zitten die altijd met meerderen in een kooi – tenzij ze bijvoorbeeld net uit een operatie komen." Ze hebben een soort igloo'tje in hun verblijf waarin ze kunnen schuilen, vervolgt hij, en nestmateriaal. "We zetten overdag zelfs achtergrondmuziek aan, om te voorkomen dat ze van elk geluid schrikken."

Toch is 'ongerief', zoals dieronderzoekers het leed noemen, niet te vermijden. Maar daar staat dan het grote medische of wetenschappelijke belang tegenover, zoals bij bepaalde kankertherapieën. Dat belang moet je als onderzoeker dan wel duidelijk kunnen aantonen. In de jaren zestig hoefde je bij wijze van spreken vandaag maar te bellen, en dan kreeg je morgen zestig ratten voor je experimenten. Nu moet je de noodzaak uitgebreid verantwoorden bij de CCD, de Centrale Commissie Dierproeven in Den Haag. Wat is je onderzoeksvraag? Kun je statistisch onderbouwen dat je niet met minder

'ONDERZOEKERS KIJKEN **HEEL KRITISCH** NAAR HUN AANVRAAG'

dieren toe kunt? Ook moeten onderzoekers zorgvuldiger dan vroeger in de literatuur nagaan of hun experimenten niet al eerder zijn gedaan, en of ze wel de dieren gebruiken die het geschikt zijn voor hun onderzoeksvraag.

Experimenten

De toetsing is in de praktijk een wassen neus, beweren dierenrechtenbewegingen zoals Animal Rights. De CCD keurt 97 procent van de aanvragen goed, blijkt uit de jaarverslagen van de commissie. Boerman is het oneens met de kritiek. "Dat percentage is zo hoog omdat onderzoekers zelf juist heel kritisch naar hun aanvraag kijken. Onze dierenwelzijnscommissie begeleidt hen daarbij."

En toch. Vier op de vijf medicijnen die op dieren zijn getest, blijken in vervolgtesten met patiënten niet te werken. Dat kwam vorig jaar naar voren bij een studie van Radboudumc, UMC Utrecht en Nederlands Hartinstituut. Deels komt dit doordat zogeheten negatieve resultaten – dierexperimenten die geen werkzaam effect laten zien – vaak niet in wetenschappelijke tijdschriften

terechtkomen. Onderzoekers elders weten dan niet dat een bepaald experiment niet werkt, en verspillen tijd én proefdieren wanneer ze eenzelfde onderzoek herhalen. Houd je geen rekening met deze mislukkingen, dan leidt het tot vertekende resultaten wanneer er wel een keer een positief effect gevonden wordt. Met het risico op teleurstellingen in vervolgtesten bij mensen.

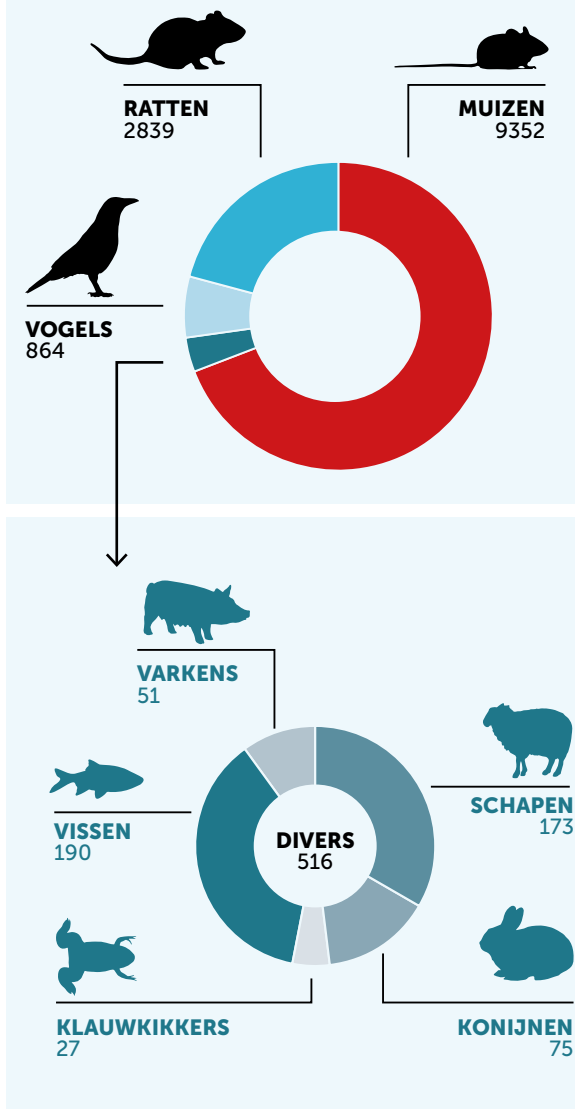
Dat is inderdaad een probleem, erkent Boerman. "Daarom stimuleren we onderzoekers hun plannen vooraf al bekend te maken. Dat kan sinds kort door ze te registreren op de website preclinicaltrials.eu. Onderzoekers kunnen zo wereldwijd controleren of hun voorgenomen experiment niet al elders wordt uitgevoerd." Maar die registratie is niet verplicht. Sommige onderzoekers laten deze dan ook achterwege. "Zij geven hun ideeën liever niet prijs, uit vrees dat concurrerende groepen ermee aan de haal gaan. Daar heb ik begrip voor."

Met het risico dat dit tot onnodig dieronderzoek leidt? Ja, vindt Boerman. "Zo werkt de wetenschap nu eenmaal.

PROEFDIERGEBRUIK IN NIJMEGEN (2017)

TOTAAL: 13.571

Alleen gewervelde dieren tellen mee (niet: muggen, fruitvliegjes e.d.)

Bron: jaarverslag CDL 2016-2017

Je moet rekening houden met onderlinge competitie tussen onderzoeksgroepen. Vergeet niet dat dat ook juist een drijvende kracht is achter innovatie.”

Dierproeven zullen altijd nodig blijven, verwacht hij. En veel andere wetenschappers op de Radboud Universiteit delen die mening. Zelfs als je een vissenkieuw namaakt in het lab, en dat kan al, kun je met die nepper het functioneren van kieuwen niet in kaart brengen. Buiten de vis – een organisme waarin bloedvaten, hormonen en meer op elkaar inwerken – kun je niet volledig begrijpen hoe de kieuw werkt. Een dier – en de mens dus ook – is immers meer dan de som der delen. *

Een aap laat zich niet zomaar vervangen

Met kerst 2016 droeg de Radboud Universiteit haar laatste twee resusapen over aan Stichting Aap. Het dierenlab betaalde Stichting Aap 100.000 euro voor de overdracht van de twee apen, valt op te maken uit de financiële jaarcijfers van het Radboudumc.

Hoogleraar Systeembiofysica John van Opstal was een van de Nijmeegse apenonderzoekers die nu alleen nog met menselijke proefpersonen werken. Toch kunnen mensen nooit een-op-een apen vervangen, laat hij per e-mail weten. “Er zijn geen alternatieven voor het type apenonderzoek dat wij hier

op de bètafaculteit. Hij onderzoekt hoe de hersenen achtergrondruis onderdrukken als we naar iemand luisteren, bijvoorbeeld op een druk feestje. “Bij muizen kunnen we dat heel goed onderzoeken. Met de opgedane inzichten kunnen we straks misschien gehoorapparaten verbeteren. We meten de hersenactiviteit heel gedetailleerd, met honderd elektrodes tegelijk, en beïnvloeden die ook door de muizen genetisch te modificeren. Dat is met apen veel gecompliceerder.” Een alternatief met mensen bestaat er niet voor zijn onderzoek, zegt hij. “Ik moet de activiteit van individuele neuronen kunnen meten, dat kan alleen door elektrodes te implanteren.”

Englitz vindt het vreselijk om dieren dood te moeten maken, benadrukt hij. “Je gaat je aan ze hechten. Ze zijn waardevol voor je geweest, soms maandenlang, en toch moet je wreed tegen ze zijn. Maar het is onvermijdelijk, want om goede wetenschappelijke uitspraken te kunnen doen, moeten we ze doden. We moeten namelijk weten waar die elektrodes exact zaten en of de genetische modificaties zijn geslaagd.” Zes weken geleden was directeur Otto Boerman van het Nijmeegs dierenlab nog op bezoek bij Stichting Aap om de twee gepensioneerde proefdierapen op te zoeken. Het gaat ze goed, weet hij. “Ze zitten in een opvanglocatie in Lelystad, waar een speciaal dierenverblijf voor hen is gecreëerd. Daar zijn klimtoestellen en kunnen ze ook samen spelen.”

'JE GAAT JE AAN DE DIEREN HECHTEN'

jarenlang hebben gedaan. Het type vragen dat wij bij mensen onderzoeken zal altijd anders zijn dan de vragen die we met gedegen apenonderzoek hadden kunnen beantwoorden.” Berhard Englitz, neurowetenschapper bij het Donders Instituut, beaamt dat. “In Amsterdam onderzoeken ze bijvoorbeeld visuele protheses voor blinden”, licht hij toe. Dat zijn elektrodes die visuele informatie rechtstreeks overbrengen aan de hersenen. “Dergelijke *cutting edge* technieken kun je alleen testen bij apen, omdat hun brein het meest op dat van mensen lijkt.” Zo’n innovatie zal nu niet snel meer uit Nijmegen komen, verwacht hij. Zelf gebruikt Englitz voornamelijk muizen, vertelt hij op zijn werkkamer

"Onze maatschappij is ingewikkelder geworden. Dat maakt mensen kwetsbaarder."

Dianne Ackermans, ANIOS en Dorien Wouters, verzekeringsarts en opleider

We zitten aan tafel bij verzekeringsarts en opleider Dorien Wouters en ANIOS Dianne Ackermans. Waar de één een jarenlange en rijke ervaring heeft, staat de ander aan het begin. Wat hen bindt, is de liefde voor het vak.

Dorien: "In 2001 vroeg een kennis mij: 'Zou de GGD niks voor jou zijn?' Sociale geneeskunde dus... Ik had er geen duidelijk beeld bij, maar was wél geïnteresseerd en ging aan de slag. Al snel ontdekte ik dat dit vak me lag, ik beleefde er plezier aan. Je krijgt te maken met verschillende aandoeningen en klachten, maar je moet vooral oog hebben voor de hele mens, luisteren naar zijn verhaal. Uitpluizen. Wat speelt er? Hoe is de thuissituatie? Je bent op medisch én op sociaal vlak bezig. Bij GGD waren er geen opleidingsmogelijkheden, maar bij UWV deed zich een mooie kans voor. Die heb ik meteen gepakt. Nog elke dag werk ik met veel plezier."

Empathie

"Waar ik in het begin van mijn carrière nog iets ongeduldigs in mijn aard had, is dat in de loop van de jaren veranderd. Enerzijds omdat ik zelf wat ouder ben geworden en meer van het leven heb gezien - en daardoor meer empathie heb -, anderzijds is onze maatschappij complexer geworden. Een vast dienstverband? Niet meer vanzelfsprekend. Wetten? Ze worden steeds ingewikkelder. Daarnaast wordt er steeds meer van mensen verwacht dat ze zaken zelf regelen en dan kan het wel eens scheef lopen. Het maakt mensen kwetsbaarder. Met alle gevolgen van dien."

Tijd en aandacht

"Soms hebben mensen zó veel problemen... Vaak speelt er ook een sociale problematiek, die grote invloed heeft op iemands medische situatie. Meer dan de helft van onze cliënten heeft psychische klachten. Iedereen verdient een respectvolle behandeling en een goed gesprek. Mensen zijn soms tijdelijk, soms voor langere tijd, van ons afhankelijk en daarom is een weloverwogen beoordeling van groot belang. Tijd en aandacht, dat zijn de belangrijkste ingrediënten tijdens een gesprek en daar zijn mensen dankbaar voor."

Menselijke kant

Dianne: "Tijdens mijn co-schappen ontdekte ik dat ik erg geïnteresseerd was in de mens achter de patiënt, dat ik behoefte had aan de menselijke kant van de geneeskunde. In het ziekenhuis bijvoorbeeld, was er voor mijn gevoel te weinig tijd voor de patiënt. De verpleegkundigen deden naar mijn idee het mooiste werk. Zij hadden het intensieve contact met de patiënt. En precies dát vind ik hier!"

Mens en werk

"De relatie van de mens met werk vind ik boeiend. Tijdens je studie leer je alles over het stellen van diagnoses en het regelen van behandelingen, maar daarna zijn mensen ook nog ziek. Ik vind die impact van een ziekte op het leven van patiënten zeer interessant. Tegelijkertijd willen mensen over het algemeen graag bijdragen aan de maatschappij, dus werk is erg belangrijk voor een mens. Aan dat proces wil ik graag mijn steentje bijdragen."

Duwtje

"Dat begint bij de communicatie tijdens het spreekuur. Het is belangrijk dat je mensen op hun gemak stelt, zodat ze hun verhaal durven te vertellen. Zijn mensen een tijdje uit de running, dan zie je ook wel de angst om weer aan de slag te gaan. Samen met het team werken we aan iemands terugkeer in het arbeidsproces. Wij zijn er om hen te beschermen - daarom stellen we weloverwogen een belastbaarheidsprofiel op - maar ook om hen het vertrouwen en het zelfvertrouwen te geven. Een veilig duwtje in de juiste richting."

Je doet het samen

Kijken we naar de samenwerking tussen de twee, dan levert dat alleen maar meerwaarde op. Voor Dorien en Dianne. Dorien: "Ik vind het leuk om mijn enthousiasme voor het vak over te brengen. Daarnaast leer ik ook van Dianne en kom ik weer in aanraking met de opleiding. Hoe wordt er tegen zaken aan gekeken, welke onderwerpen komen aan bod?" Dianne: "Je draait zelfstandig je spreekuren, maar natuurlijk heb je ook wel eens twijfels of vragen. Ik kan altijd op Dorien terugvallen. Hoe fijn is het dat je niet bang hoeft te zijn je onzekerheid te tonen...?" "Juist samenwerken met het team arbeidsdeskundigen en reïntegratiebegeleiders is fijn. Openstaan voor elkaars kijk en deskundigheid, dat maakt het interessant", besluiten de twee.

Ook interesse in een carrière bij UWV?
Neem contact met ons op voor de mogelijkheden.

Kijk je graag verder dan diagnose en behandeling?
Kijk op brederperspectief.nl

JAGEN IS VOORAL WACHTEN

Odette Zonnenberg is in het dagelijks leven verpleegkundige op de intensive care. Buiten haar werk jaagt ze op reeën en zwijnen. 'Het komt allemaal voort uit mijn passie voor mens, dier en natuur.'

Tekst: Laura Klompenhouwer en Mathijs Noij
Foto's: Anoeska van Slegtenhorst / Getty Images

Op het terras van het Berg en Dalse pannenkoekenrestaurant De Duivelsberg haalt Odette Zonnenberg haar telefoon uit haar broekzak. Ze laat een filmpje zien. In het duister zien we een groepje wilde zwijnen rondscharrelen. De zwart-witte beelden zijn met een warmtebeeldcamera gemaakt. Het vizier richt zich op een van de zwijnen, dat een ogenblik later spartelend op de grond valt.

Nee, dit soort filmpjes laat Zonnenberg – in het dagelijks leven verpleegkundige op de intensive care van het Radboudumc – niet aan al haar collega's zien. "Niet iedereen kan dat waarderen. Ik weet inmiddels wie er niet op zitten te wachten."

Odette Zonnenberg is jager, reserveert de Duivelsberg haar jachtterrein. Het natuurgebied tegen de Duitse grens doet on-Nederlands aan, met zijn bosrijke heuvels, beekjes en vergezichten. Wandelaars delen het gebied met vossen, salamanders, uilen, roofvogels, reeën en wilde zwijnen. En met jagers, al blijven die, net als de dieren, liever uit het zicht. Haar auto zet Zonnenberg meestal niet op de drukke parkeerplaats van het pannenkoekenrestaurant. "Ik realiseer me goed dat ik met een groot wapen rondloop."

Wachten

Dat wapen heeft ze deze middag thuisgelaten. Wel draagt ze haar diepgroene jagerskledij, waarmee ze tijdens haar jachturen, vaak in de schemering, minder opvalt tussen de bomen. Vanaf het restaurant is het nog geen vijf minuten lopen naar een plek midden in het bos, buiten het blikveld van de wandelaars op de paden. Aan een van de bomen is op enkele meters hoogte een zitje bevestigd, dat ze bereikt via een ladder. Tijdens het jagen neemt Zonnenberg daarop muisstil plaats, geweer in de aanslag.

Wie dacht dat jagen op reeën en zwijnen barst van de actie, heeft het mis. Jagen op grofwild bestaat grotendeels uit wachten tot zich een ree of zwijn aandient. Ook als een dier zich eenmaal laat zien, is het geen kwestie van schieten en inpakken. Eerst volgt nauwkeurige observatie. Zonnenberg: "Is het een mannetje of vrouwtje? Bij varkens schieten we liefst eerst de mannetjes. Zijn er kleintjes bij? Is het vrouwtje niet drachtig?"

Als ze alle vinkjes in haar hoofd gezet heeft, kan ze nog niet direct schieten. Eerst moet het dier goed gaan staan. Een dodelijk bladschot, waarbij de kogel het hart treft, kan alleen worden gelost vanaf de zijkant.

"Toen ik mijn eerste ree ging schieten, zat ik wel even te shaken. Dat is normaal: de bokkenkoorts noemen we dat. Als je weinig ervaring hebt, denk je bij elk blad dat ritselt: nu komt er een ree aan. Blijken het twee eekhoorntjes te zijn. Inmiddels heb ik dat niet meer. Wel maak ik nog altijd een weloverwogen beslissing: moet deze het worden? Ik jaag met passie en gevoel. Niet van: ik ga even lekker schieten."

"Als ik geraakt heb, denk ik: blijf liggen, blijf liggen. Want je gaat voor het weidelijke schot, waarbij het dier direct dood is." Weidelijkheid – jagen met respect voor het wild en volgens de geldende gedragscode – staat altijd voorop, zegt Odette. Maar het blijft mensenwerk. "Geen jager kan zeggen: ik schiet nóóit mis." Ook na het dodelijke schot is het werk nog niet klaar. Zelfs na een bladschot volgens het boekje kan een ree nog tot tachtig meter afleggen, voor het neervalt. Dan komen Zonnenbergs zweethonden Dieke en Otto van pas: haar honden zijn getraind om aangeschoten wild op te sporen.

Eenmaal gevonden, wordt het ree of zwijn ter plekke ontleed: Zonnenberg snijdt met een mes de buik open om de ingewanden eruit te halen. Die worden achtergelaten in het bos, voor de aaseters. Daarna kan het kadaver mee de auto in.

Reeën tellen

Ook dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. "Je mag niet zo maar met een ree achterin je auto door het land knorren", zegt Zonnenberg. Om te jagen heb je een vergunning nodig, en een jachtakte, die je pas krijgt na een theorie- en praktijkopleiding. En vervolgens moet je toestemming krijgen om in een bepaald gebied actief te mogen zijn. Sommige jagers wachten daar jaren op – Zonnenberg werd gevraagd bij te dragen aan het grofwildbeheer op de Duivelsberg, een gebied dat deel uitmaakt van wildbeheereenheid Land van Gelre. "Dat is een luxepositie."

'WIE DENKT DAT JE VOOR JE PLEZIER EEN DIER DOODSCHIET, SNAPT WILDBEHEER NIET'

De jacht is niet alleen een voorrecht, maar ook een verantwoordelijkheid, vindt Zonnenberg. "Wie denkt dat je voor je plezier een dier doodschiet, snapt het verhaal van natuur- en populatiebeheer niet." Neem de zwijnen in het gebied rond de Duivelsberg. Eigenaar Staatsbosbeheer rekent nadrukkelijk op jagers om de populatie zo klein mogelijk te houden. De zwijnen spitten de grond om – met schade voor boeren als gevolg – en dragen het risico op verspreiding van de Afrikaanse varkenspest.

Nog een taak waar wildbeheereenheden zoals die van Zonnenberg een bijdrage aan leveren: de landelijke reeëntellingen die plaatsvinden eind maart. Op basis van de

tellingen wordt een schatting gemaakt van het aantal reeën. En op basis daarvan maakt de provincie een fauna-beheerplan, met daarin het aantal reeën dat jagers mogen schieten.

“Bij de reeën maken jagers onderscheid tussen de bokken en de geiten”, zegt Zonnenberg. “De geitentijd sluit nu, want de vrouwtjes zijn drachtig. Dan gedraag je je weidelijk als jager: de vrouwtjes laat je met rust, zodat ze hun jongen op de wereld kunnen zetten. Op 1 april gaat de bokkentijd in, dan mogen we op de mannetjes jagen.”

Niet dat reeën zo veel schade veroorzaken en daarom moeten worden ‘beheerd’. Maar in groten getale vormen ze een toenemend risico voor de verkeersveiligheid. In Nederland vinden jaarlijks duizenden aanrijdingen plaats met herten, reeën of ander wild, weet Zonnenberg.

Stukje vlees

Ook de ophef rond de Oostvaardersplassen, waar afgelopen winter 1800 herten afgeschoten moesten worden, laat volgens Zonnenberg zien dat wildbeheer noodzakelijk is. “Ik sta absoluut niet achter wat daar is gebeurd. Er is geen populatiebeheer en geen beleid gevoerd. Het had nooit

zover mogen komen: zo veel dieren op dat kleine stuk land, met te weinig eten.”

Kortom, “doordat je de natuur beheert, zorg je ook dat dieren er kunnen leven”, aldus Zonnenberg. Ze geniet er ook van: de spanning, het buiten zijn, het werken met de dieren, de tradities. En: “Hoe lekker is zo'n stukje zelf geschoten vlees in de pan!”

Zonnenberg zorgt als verpleegkundige in het Radboud-umc voor de hartpatiënten op de intensive care. Ze is zich bewust van het contrast tussen haar werk en haar liefde voor de jacht. “Mijn patiënten zijn mensen van wie het hart, de motor van hun lijf, moet worden gerepareerd. En ik lap ze daarna op. Terwijl ik op andere momenten dieren dood door ze in het hart te schieten.” Ze snapt dat mensen het dubbel vinden. “Maar het komt allemaal voort uit mijn passie voor mens, dier en natuur.”

De dood, die op de IC altijd dichtbij is, vreest Zonnenberg niet. “Het klinkt misschien raar, maar ik vind de dood niet afschrikwekkend. Ik heb zo veel mensen zien sterven en ik weet inmiddels: daar is niets engs aan. Iemand uit het leven geleiden is iets moois, net als de begeleiding van nabestaanden.” ★

'TOEN IK ZE
KOCHT WAREN
HET NOG TWEE
MANNETJES'

Kobie, Sjors en Sjimmië

"Als ik 's ochtends bij de keukendeur mijn schoenen aantrek, worden ze helemaal wild. Alleen als ik mijn schoenen aantrek hè. Ze zitten buiten in hun hok toe te kijken en weten precies dat ik dan naar buiten kom om ze een snoepje te geven. En als ik thuiskom van mijn werk en ze me in de kamer zien staan, springen ze wild op en neer in het hok.

Sjors, de bruine, is het mannetje.

Sjimmië is een vrouwtje. Toen ik ze kocht waren het nog twee mannetjes. Dwergkonijnen ook. Eenmaal bij de dierenarts ontdekte ik dat dat niet klopte: niet van de dwergkonijnen en het geslacht van Sjimmië dus ook niet. Moest ik Sjors laten castreren. 'Koop je voor 20 euro konijnen', zei mijn

broer, 'ben je vervolgens honderden euro's kwijt'. Hij adviseerde me om een nieuw konijn te kopen, dat is goedkoper dan castreren. Maar ja, dat doe je natuurlijk niet. Ik was al verknocht aan de beestjes en, belangrijker, zij aan elkaar. Ze hebben niet de sociale intelligentie van honden. Toch denk ik wel dat ze me begrijpen als ik op ze mopper of juist vrolijk ben. In de winter moeten ze met hun dikke wintervacht buiten blijven, maar in de lente en zomer haal ik ze naar binnen. Hupsen ze lekker door de kamer. Gezellig vind ik dat.

's Avonds zitten ze naast me op de bank. Dan kijken we samen tv. Sjors blijft altijd netjes zitten. Hij durft er niet vanaf te springen. Sinds hij is gecastreerd, is hij zo tam als wat. Sjimmië deinst nergens voor terug. Ze speelt de baas over Sjors. Ze wil Sjors nog wel eens berijden. Dat vindt hij helemaal niet leuk."

Kobie van Krieken is postdoc bij Communicatie- en informatie-wetenschappen, Sjors (het mannetje) is een bruin konijn, Sjimmië is zwart. Ze zijn twee jaar.

MENS
&
DIER

MALARIAONDERZOEK

EEN BEKERTJE
MUGGEN
OP JE ARM

Langzaam maar zeker werken Nijmeegse onderzoekers naar een malariavaccin toe. 'We moeten eerder denken in stappen dan in doorbraken', zegt Robert Sauerwein, hoofd van het Nijmeegse malaria-lab. Vier vragen over de voortgang van het onderzoek.

Tekst: Ken Lambeets / Foto: Getty Images

Al sinds de jaren zestig van de vorige eeuw doen wetenschappers in de hele wereld onderzoek naar een vaccin tegen malaria. Een van de onderzoekscentra staat in Nijmegen onder leiding van hoogleraar Medische parasitologie Robert Sauerwein. In de tropische kamers van het malarialab worden 10.000 muggen per week gekweekt. Om de vaccins te testen, laten ieder jaar zo'n zestig proefpersonen zich vrijwillig injecteren met de malariaparasiet.

Tot nog toe is wereldwijd slechts één vaccin goedgekeurd door het Europees Geneesmiddelen Agentschap (EMA), het instituut dat alle geneesmiddelen bestudeert die op de markt komen. "De ontwikkeling van dat vaccin heeft meer dan dertig jaar geduurd en kwam tot stand door een samenwerking tussen een grote farmaceut en het Amerikaanse leger",

zegt Sauerwein. "Helaas is het een matig vaccin: het beschermt slechts 50 procent van de mensen en niet eens zo heel lang."

1. WAAROM DUURT HET
ZO LANG OM EEN VACCIN
TE ONTWIKKELEN?

Malaria treft ieder jaar meer dan 200 miljoen mensen waarvan er een half miljoen overlijden, vooral in de tropen. Omdat de doelgroep van malariaonderzoek zich niet in de westerse wereld bevindt – uitgezonderd westerlingen die naar de tropen reizen – is er niet veel geld voor. Mensen in Afrika hebben weinig financiële middelen, dus mag een vaccin niet duur zijn. Dat houdt bedrijven tegen om erin te stappen.

Daarnaast is malaria een complexe ziekte. In het menselijk lichaam gedraagt de parasiet, die door muggen wordt overgedragen, zich anders in bijvoorbeeld de lever dan in het bloed.

“We snappen nog niet helemaal hoe de afweer tegen malaria plaatsvindt”, zegt Sauerwein. “Fundamenteel onderzoek daarnaar is nog niet afgerond. Vaccinonderzoek is daarom vaak een beetje trial-and-error.”

Ten derde worden de richtlijnen voor geneesmiddelenonderzoek alleen maar strenger. Het Nijmeegse lab doet onderzoek op mensen, maar ook op muizen en recent op varkens. Volgens Sauerwein is het tegenwoordig bijna even ingewikkeld om onderzoek te doen op dieren als op mensen. Procedures worden in beide gevallen steeds gedetailleerder, met scherpe afwegingen tussen veiligheid, belasting en opbrengst. Het gevaar is stroperige bureaucratie, wat de voortgang van het onderzoek afremt.

2. WAT ZIJN DE STAPPEN IN HET MALARIAONDERZOEK?

In het eerste stadium gaan malariaonderzoekers op zoek naar een target waar het vaccin zich op richt: dat kan een eiwit, een pakketje eiwitten of zelfs de hele parasiet zijn. In preklinisch onderzoek – in dieren of in vitro (buiten het lichaam, red.) – moeten ze aantonen dat een vaccin werkt als je maar genoeg immuniteit hebt. In een modelsysteem in het lab moet het vaccin werken en veilig zijn.

Als dat het geval is, wordt de sprong naar de mens gemaakt. In het fase 1-onderzoek moet je aantonen dat het product veilig is. Sauerwein: “Je injecteert het vaccin in mensen zonder dat ze daar last van hebben – uitgezonderd een afweerreactie die je kan meten door wat bloed af te nemen. Door proefpersonen te besmetten

INGI VEUGEN (21): 'BLAUWE BLOEDVATEN'

Van september tot november 2018 nam de 21-jarige Ingi Veugen, student culturele antropologie en ontwikkelingsstudies, als vrijwilliger deel aan het malariaonderzoek. “Een mooi inkijkje in de medische wereld”, aldus Veugen.

De eerste twee weken van het onderzoek liet ze twee keer per dag bloed prikken: 's ochtends voor ze naar de universiteit ging, en 's avonds nog een keer. “Soms namen ze een buisje af, soms tien. Op een bepaald moment had ik blauwe bloedvaten” (lacht). Daarna volgde telkens een gesprek met de arts. “Ik moest onder andere een cijfer tussen 1 en 5 geven over hoe ik me voelde.” In een later stadium van het onderzoek moest Veugen een koffiebekertje met muggen op de binnenkant van haar arm hun werk laten doen. “De eerste keer was dat wel eng. Gelukkig deden we het met vier mensen tegelijk. Achteraf kregen we anti-jeuk mee naar huis.”

Veugen wist dat ze mogelijk griepig zou worden en koorts zou krijgen, maar ze had meer last van de medicijnen dan van de malaria zelf. “Ik heb maar één avond koorts gehad; een vriend van mij lag een hele week in bed.”

De financiële vergoeding die deelnemers aan het onderzoek krijgen, noemt Veugen een mooie bijkomstigheid. “Eerlijk: zonder had ik wellicht niet meegedaan.”

FOTO: RADBOUDUMC

BRAM SLURINK (19): 'IK WEET NU BETER HOE MALARIA WERKT'

In dezelfde ronde als Ingi Veugen liet ook student geneeskunde Bram Slurink (19) zich prikken door malariamuggen. "Via Facebook zag ik dat er proefpersonen werden gezocht", zegt Slurink. "Omdat ik het belangrijk vind dat er voldoende proefpersonen zijn voor dit soort onderzoeken, schreef ik me in. En als student is het natuurlijk een gemakkelijke manier om geld te verdienen." Veel last van muggenbulten had Slurink niet. "Het kriebelde alleen een beetje. Na de malaria-infectie ben ik twee dagen een beetje ziek geweest, maar niet zozeer dat ik in bed moest blijven. Ik kreeg hartkloppingen als ik de trap opliep en ik was heel moe. Echte koorts had ik niet." De omgang met de artsen vond Slurink erg prettig. "Ik heb met hen over het onderzoek gepraat. Ik weet nu beter hoe malaria werkt." Volgens Slurink denken veel mensen dat de financiële vergoeding gebaseerd is op de risico's die je neemt. "Dat klopt niet: het gaat om de tijd die je aan het onderzoek kwijt bent. Omdat ik dichtbij het ziekenhuis woon, viel dat erg mee." Toch raadden veel mensen Slurink af om deel te nemen aan het onderzoek. "Terwijl dit soort onderzoeken eigenlijk risicooloos is. Het ergste dat had kunnen gebeuren was dat ik een paar dagen ziek op bed had gelegen. Dat had ik er wel voor over."

Bloed van proefpersonen in het malariaonderzoek

met malaria kan je aantonen dat het vaccin niet enkel in het lab werkt, maar ook bij echte mensen."

Als dat goed gaat, wordt het vaccin in Afrika getest bij tientallen mensen en daarna bij honderden mensen in het fase 2-onderzoek. "Dat kan het beste in het malariaseizoen: hoeveel malariagevallen zijn er bij een groep die je wel hebt gevaccineerd versus een groep die je niet hebt gevaccineerd? Zijn er significante verschillen?"

In fase 3-studies wordt het vaccin op duizenden mensen getest en dat in verschillende landen en onder verschillende omstandigheden. "Dat zijn heel grote en dure studies, dus je moet wel zeker zijn dat het vaccin goed werkt."

Overleeft het vaccin ook die test, dan stap je naar het Europees Geneesmiddelen Agentschap (EMA) met de vraag of zij het willen goedkeuren. Dat is in al die tijd wereldwijd nog maar één keer gebeurd, maar er zitten wel verschillende projecten in de pijplijn.

3. WAT IS DE ROL VAN NIJMEGEN IN HET MALARIAONDERZOEK?

Het Nijmeegse lab, waar zo'n dertig onderzoekers werken, is vooral bekend om zijn translationeel onderzoek: fundamentele kennis in een product vertalen, dit naar het veld brengen en bevindingen hieruit weer in het vaccin verwerken. "Wij werken van

molecule to man to population", zegt Sauerwein. "Die drie elementen voeden elkaar. Zo zetten we stappen die de ontwikkeling van nieuwe middelen versnelt."

Op dit moment bevinden zich drie vaccins van het Nijmeegse lab in de klinische testfase. "In ons laboratorium kunnen we onder zeer gecontroleerde omstandigheden zien of de vaccins werken en veilig zijn. Ze gaan nu naar fase 1-onderzoek. TropIQ, een spin-off van het ziekenhuis op de Noviotechcampus, heeft daarnaast een geneesmiddel ontwikkeld dat de klinische fase ingaat. Waar een vaccin besmetting voorkomt, geneest dit middel mensen die al besmet zijn met malaria. Hopelijk kunnen we de vaccins en het geneesmiddel binnenkort in Afrika testen."

4. ZULLEN NIJMEEGSE ONDERZOEKERS OIT HET VACCIN TEGEN MALARIA ONTWIKKELEN?

"Natuurlijk heb je een droom," zegt Sauerwein, "maar hét vaccin bestaat niet – hoogstens is er een goed vaccin. Media vragen altijd of er al een doorbraak is, maar de ontwikkeling van een vaccin gebeurt in stapjes. Er is wel een stip op de horizon waar we naartoe moeten. En als er ooit een vaccin is, dan moeten we weer nieuwe problemen oplossen, zoals opkomende resistentie. Er is geen *one size fits all forever*." *

NIEUWS UIT DE OR EN DE USR

www.radboudnet.nl/medezeggenschap
www.numedezeggenschap.nl

PUNT!

Verkiezingen 2019

Dit voorjaar zijn er weer verkiezingen voor studenten en medewerkers! Hieronder de tijdspaden van beide verkiezingen.

TIJDPAD VOOR USR, FSR'EN EN OPLEIDINGSCOMMISSIES:

- **11 t/m 13 maart:** iedere student krijgt in zijn studentenmail een mededeling met hoe hij/zij vermeld is in het kiesregister.
- **18 april en van 23 t/m 26 april:** kandidaatstellingen
- **maandag 3 t/m donderdag 6 juni:** verkiezingen
- **7 juni 16.00 uur:** uitslag in het Cultuurcafé

TIJDPAD VOOR OR EN OC'S:

- **25 maart t/m 2 april:** iedere medewerker krijgt een mail over zijn/haar vermelding in het kiesregister.
- **6 t/m 10 mei:** kandidaatstellingen
- **12 juni t/m 21 juni:** verkiezingen
- **25 juni 16.00 uur:** uitslag in het Cultuurcafé

Informatie over verkiezingen bij het Bureau Verkiezingen, Berchmanianum (Houtlaan 4), kamer 01.301, tel. (36)12745 / 11239. Zie ook www.ru.nl/verkiezingen.

USR

Beste Vox-lezer,

Hier weer een nieuwe update van de Universitaire Studentenraad! Afgelopen officiële cyclus waren er niet zo veel stukken te bespreken, maar hebben we toch niet stil gezeten. Zo hebben we onze tijd met het college van bestuur onder andere benut door vragen te stellen over uiteenlopende onderwerpen. We hebben vragen gesteld over incidentele bestuursbeurzen die helaas dit jaar niet meer uitgekeerd worden, omdat het fonds aan het plafond zit. Als USR vinden wij dit erg jammer, want hierdoor krijgen nieuwe initiatieven en projecten op de campus wellicht niet de kans op te bloeien. We zijn nu in overleg met Student Life en het college van bestuur om er toch het beste uit te halen voor de studenten.

Daarnaast is een vraag gesteld over spottende opmerkingen van hoogleraren tijdens hoorcolleges, voornamelijk over het christelijk geloof. Vox en ANS hebben daarover geschreven, dus lees deze artikelen vooral als je er meer over wilt weten. Ook is er gevraagd naar de regels omtrent de toegang tot tentamens. Veel faculteiten willen dat studenten zich bij tentamens identificeren met een geldig identiteitsbewijs, in plaats van met de collegekaart. Verder mag je maar tot uiterlijk vijftien minuten na de start van het tentamen naar binnen. Omdat de regels nu nog erg verschillen per faculteit, doe je er goed aan uit te zoeken welke regels voor jouw studie gelden, en of die veranderd zijn.

Verder hebben we een preview gekregen van het nieuwe strategisch plan, en mochten we daar feedback op geven. In het strategisch plan staat waar de universiteit heen wil de komende vijf jaar. Helaas kunnen we niet zo veel over de inhoud zeggen, want die is nog vertrouwelijk.

Ook buiten de officiële vergaderingen zijn we met van alles bezig. Eenzaamheid onder studenten staat bij ons hoog op de agenda. We starten nu initiatieven om daar wat aan te doen. Verder zijn we aan het kijken hoe verenigingen die willen internationaliseren het best ondersteund kunnen worden. Ook zoeken we mee naar oplossingen voor studenten bij wie twee tentamens op hetzelfde moment zijn ingeroosterd. Hopelijk vinden we daar samen met Student Life snel een oplossing voor. Dit alles is slechts een greep uit de werkgroepen van de raad. Als je meer wilt weten over wat de Studentenraad doet, bezoek dan onze website of stuur een mailtje naar usr@ru.nl. Of kom even langs in de USR-kamer in TvA 1 (na de ingang rechtsaf, aan het eind van de gang).

OR

Visie op ICT

De toekomst is onzeker en er verandert veel in een hoog tempo. Het is een cliché, maar wel met een kern van waarheid. Nog zo'n cliché: wanneer je weet waar je heen wilt, maakt dat het gemakkelijker om er te komen. ICT is zo'n gebied waarin alles altijd lijkt te veranderen en ook nog eens razendsnel. ICT vormt een belangrijk deel van de infrastructuur voor al het werk dat we leveren. De overgang naar Brightspace van afgelopen jaar, maakt duidelijk dat een verandering in ICT al snel iedereen raakt en nooit zonder slag of stoot gaat.

Als de veranderingen in ICT snel gaan en het belang groot is, dan is het jammer dat de Radboud Universiteit niet schijnt te weten welke kant het op moet. De laatste visie op informatisering dateert van 2013. Hoog tijd dat er binnenkort een update komt. Het eerste wat nodig is, is een expliciete visie op hoe de digitale Radboud Universiteit eruit moet komen te zien. Als je je de toekomst kunt voorstellen, kun je hem ook bouwen en concrete maatregelen uit de visie afleiden. Een voorbeeld: je kunt als doel stellen dat gebruiksgemak en flexibiliteit het allerbelangrijkst zijn bij nieuwe systemen. Als dat zo is, moet in de toekomst het indienen van je onkostendeclaraties een stuk gemakkelijker gaan. De manier waarop een systeem werkt, is daarmee afgeleid van de doelen die het dient.

Natuurlijk, de implementatie van ICT is soms complexe en taaie materie. Maar de doelstellingen moeten wel volstrekt helder zijn. Blijft de visie achterwege, dan loop je domweg achter de feiten aan. Zo ontstaat een situatie waarin de mensen hun best doen om het ICT-systeem te laten werken, in plaats van dat het systeem zodanig werkt dat het de mensen ondersteunt.

Waar staan we nu als Radboud Universiteit? Er wordt hard gewerkt aan allerlei ICT-systemen door een geweldig team van betrokken mensen. Dit zal ook zo blijven, want een toekomst zonder is niet voor te stellen. Maar we wachten nog op een visie en een goed plan, terwijl de veranderingen doordenderen.

HÉ, ER LOOPT EEN RAT OP MIJN BUREAU

De ratten van Sanne van Hout werden gered uit de bek van een slang, de schildpadden van Daniël van Dijk waren eigenlijk bestemd voor in de soep. De beestjes kregen een tweede leven in een studentenhuis.

Tekst: Bregje van de Weijer / Foto's: Julie de Bruin

Sanne van Hout (24) – master Psychologie – heeft twee ratten

“Roewie en Raafje heten ze. Ik heb ze nu een jaar. Toen ik ze kreeg, waren ze nog heel klein. Mijn zus heeft al heel lang ratten, dus dat inspireerde me om ze ook te nemen. Het zijn actieve dieren, meer dan cavia's of konijnen, dus ze hebben veel beweging nodig. Dat betekent dat ik ze iedere dag een uur uit hun kooi laat. Als ik een dag wegga, voel ik me schuldig. Het brengt best een verantwoordelijkheid met zich mee. Thuis hadden we honden en katten en ik hield vroeger zelf ook knaagdieren. Ik mis het echt als ik geen dieren om me heen heb. Ratten zijn heel leuk omdat ze zo actief en tam kunnen zijn. Ze komen naar je toe en klimmen dan op je schouder. Heel anders dan wilde ratten. Mensen

reageren soms verbaasd, maar vinden het uiteindelijk altijd leuk. Mijn huisgenoten waren in het begin heel enthousiast. Ze kwamen telkens kijken op mijn kamer. Nu merken ze er niet zo veel van. Hoe je ze verzorgt is aan jezelf. Ik heb gekozen voor een duurdere bodembedekking van de kooi, omdat dat beter is voor hun luchtwegen. De laatste tijd koop ik ook veel rattenspeeltjes. Daardoor ben ik er per maand ongeveer twintig euro aan kwijt. Maar je zou ze ook voor minder geld kunnen houden. De ratten knagen wel overal aan en dat gaat niet altijd goed met mijn planten. Die sterven regelmatig. Ze hebben ook wel eens mijn wifkabel doorgeknaagd. Je moet wel opletten dus.”

'ALS IK
EEN DAG
WEGGA,
VOEL IK ME
SCHULDIG'

5 TIPS VOOR HUIDDIEREN OP KAMERS

1

KIES EEN HUIDDIER DAT BIJ JE SITUATIE PAST

Stap een in het aanschaffen van een huisdier is het kiezen van de diersoort. Een hond is leuk, maar als je op kamers zit niet altijd even praktisch. Dingen waar je rekening mee kunt houden, zijn bijvoorbeeld hoe duur het onderhoud is, hoeveel ruimte het dier nodig heeft en of je het beestje voor langere tijd alleen kunt laten. Gemakkelijk te houden huisdieren zijn kleine knaagdieren en vissen. Sommige dieren, zoals konijnen, moeten samen gehouden worden.

2

LEES JE GOED IN

Heb je je ideale maatje gevonden? Blijf je dan informeren. Wat eet je huisdier? En hoe herken je of je dier ziek is? Sla er dus een boek op na. Of check deze tip van Sanne van Hout: "Op YouTube zijn veel video's over het houden van huisdieren te vinden."

3

BESPREEK HET MET JE HUISGENOTEN EN HUISBAAS

Laat even aan je huisgenoten weten dat er een nieuwe toevoeging aan het huishouden komt, maar vergeet vooral je huisbaas niet. Vaak kun je in het huurcontract wel terugvinden of huisdieren zijn toegestaan. Daniel van Dijk: "Ik heb het eerst met mijn huisgenoten

besproken en vervolgens hebben we samen uitgebreid overlegd met de huisbaas. Een aquarium kun je immers niet zo maar verplaatsen. De verantwoordelijkheid kan ik daarvoor ook delen met het huis; als de schildpadden ziek worden, delen we de kosten."

4

WEET WAAR JE JE HUIDDIER KOOPT

Een huisdier kun je natuurlijk bij de dierenwinkel kopen, maar er zijn meerdere opties. Zo kun je voor weinig geld een dier adopteren uit het asiel. Of je koopt ze, net als Van Hout via Marktplaats. "In de dierenwinkel worden ratten vaak doorgefokt, waardoor ze ziektes kunnen krijgen. Ik heb ze daarom via Marktplaats gekocht, bij een vrouw die ratten redt die anders slangenvoer zouden worden."

5

DENK ALVAST NA OVER DE TOEKOMST

Ook al wil je er niet meteen aan denken, sta toch even stil bij de vraag hoe lang je huisdier gemiddeld leeft. Wat ga je met het dier doen als je gaat op vakantie gaat? Van Hout: "Op dit moment ben ik op zoek naar een appartement en soms staat erbij vermeld dat je geen huisdieren mag hebben. Dat bemoeilijkt de zoektocht wel."

'DIE
TWAALF
EURO PER
MAAND
ZIJN HET
ZEKER
WAARD'

Daniël van Dijk (26) – master Internationaal recht – heeft vier schildpadden

"Onze schildpadden zijn al meer dan dertig jaar oud. We hebben ze gekregen van mijn vroegere overbuurman die bioloog is en een heel huis vol met exotische dieren heeft. In de jaren tachtig heeft hij de schildpadden gered tijdens een reis naar Japan. In een restaurant waar hij was serveerden ze schildpaddensoep, maar hij kon dat niet verdragen en heeft de hele partij gekocht en meegenomen naar Nederland. Zelf hebben we ze pas een paar maanden. Schildpadden worden gemiddeld vijftig jaar oud en de oudste schildpad ter wereld werd zelfs 188. Eigenlijk zijn het luie beesten: ze houden van zon – of

lampen in ons geval – en zwemmen wat rond of liggen op een stuk hout. Het geslacht van veel schildpadden wordt bepaald in het ei aan de hand van de temperatuur van het water. In warm water wordt het sneller een vrouwtje, in koud water een mannetje. Grappig hè. Verder zijn roodwang-schildpadden beschermde dieren en je mag ze dus niet verkopen. Het aquarium staat in een gemeenschappelijke ruimte in het huis. We zijn dus met z'n allen verantwoordelijk voor de dieren en als ik hier ooit wegga, worden ze overgedragen aan nieuwe huisgenoten. Per maand zijn we er ongeveer twaalf euro aan kwijt. Maar dat is het zeker waard, gezien de sfeer die het brengt in huis. Ik zit graag voor het aquarium en krijg er inspiratie van als ik zit te studeren en de schildpadden rustig rondscharrelen."

COLUMN

Lucy's law

Lucienne van der Geld is docent notarieel recht en juridisch directeur van Netwerk Notarissen.

Dierenrechten

Waar dier en recht samenkomen, wordt het interessant. Niet alleen als Johnny Depp en Amber Heart gaan scheiden en er een 'voogdijsrijd' over hun hondjes losbarst. Of als Karl Lagerfeld overlijdt en iedereen zich afvraagt wat het lot is van zijn poes Choupette.

Als je de woorden samenvoegt dan ontstaat 'dierenrecht'. Dat is het recht op bescherming dat een dier heeft tegen het handelen van de mens. Het Nederlandse dierenrecht is niet heel uitgebreid. Er staat in het Burgerlijk Wetboek dat dieren niet als 'zaken' moeten worden beschouwd. Maar dat is vooral symbolisch bedoeld, want als het erop aankomt worden dieren toch als zaken behandeld. In Duitsland staan dieren al sinds een hele poos in de grondwet. Zou dat iets voor Nederland zijn, dierenrechten in de grondwet?

Het zal u niet verbazen dat de Partij voor de Dieren vóór is. En Dion Graus van de PVV (geestelijk vader van de animalcops). GroenLinks is ook al sinds jaar en dag in de weer om aandacht te vragen voor dieren in de grondwet. Maar wat levert het op? Nog meer symboolpolitiek? Mahatma Gandhi stelde dat de beschaving van een volk te meten is aan de mate van respect waarmee ze met zijn dieren omgaat. En wat mij betreft is het de vraag of je dat respect moet afdwingen met een grondwettelijk artikel. De intrinsieke motivatie van mensen om iets te willen doen vind ik zo veel krachtiger dan de motivatie omdat iets moet. Ik schrijf deze column net nadat Forum voor Democratie grote verkiezingswinst boekte bij de Provinciale Statenverkiezingen. De reacties van sommigen hierop, hebben weinig met beschaving en respect (bijvoorbeeld voor de democratie) te maken. Wellicht dat we met het opnemen van de dierenrechten in de grondwet weer aandacht kunnen genereren voor al het andere dat in de grondwet staat. Dat is hard nodig. Ik stem vóór!

Roy en Rinus

"Rinus zit al te wachten als ik op maandagochtend mijn kantoor in het Huygensgebouw binnenloop. Ik maak de kooi open, hij fladdert wat rond. Eerst een bakje koffie, weet hij, dan ben ik er echt en kan het feest beginnen. Ik pak mijn broodtrommeltje erbij en Rinus krijgt een hoekje van mijn boterham. Zitten we daar samen te ontbijten. Kaas vindt hij het lekkerst.

Hij is best sociaal. Soms legt-ie z'n kopje op mijn toetsenbord, dan wil-ie in de nek geaaid worden. Wel wordt hij boos als collega's bij mijn bureau komen. Hij beschermt mij. Rinus woont al vijftien jaar bij mij op kantoor. Hij is de tweede papegaai van de afdeling. De eerste heette Pummel.

Als we taart aten, liep hij over tafel en pikte een stukje mee. Prachtig beest. Toen Pummel vijftien jaar geleden overleed, zochten we een nieuwe. Zo vonden we Rinus, via internet. Rinus was er heel slecht aan toe toen we hem kochten, maar al snel ging het beter. Mijn collega Leon koopt het beste kwaliteitsvoer bij de dierenarts en we zorgen er samen voor dat Rinus gezelschap heeft. In de vakanties komen we om beurten een paar uur naar kantoor.

Rinus krijgt elke week een douche. Vindt hij héérlijk! Hij gaat er helemaal voor zitten: spreidt z'n vleugels uit, z'n achterste naar achteren. Als ik spuit met de drukspuit zie je hem genieten onder de waterstraal. In het regenwoud krijgen papegaaien ook dagelijks een regendouche. Sinds we in de nieuwbouw zitten, mag Rinus niet meer in de koffieruimte wonen, maar alleen hier op kantoor. Meestal fladdert hij gewoon wat rond. Soms is-ie ondeugend – dan vliegt hij opeens de kamer uit, de studieruimtes in. Eén keer kwam ik na het weekend terug en zat de hele gang onder de vogelpoepjes."

Roy Peters (43) is biologisch analist op de afdeling Aquatische ecologie en milieubiologie, Rinus (15) is een zwartoorpapegaai.

MENS
&
DIER

'SOMS LEGT-IE
Z'N KOPJE
OP MIJN
TOETSENBOARD'

Omlopen voor een Broodje Porno

Met het festivalseizoen voor de deur halen de foodtruceigenaars hun busjes weer uit de garage en hun schorten uit de was. Zo ook de mannen van de BBQ-Brandtweer, gevestigd in het Honig-complex. 'Mensen lopen om voor ons Broodje Porno met pulled pork.'

Tekst: Jozien Wijkhuijs / Foto: Erik van 't Hullenaar

Vier brandweerwagens hebben ze, Lucas Smid (40) en Marciano Boersma (41). Ze maakten het kwartet compleet toen ze de catering binnenhaalden voor het dertigjarig bestaan van de Landroverclub. "Daar waren 1800 mensen aanwezig", zegt Smid. "Ons grootste evenement tot nu toe."

Zeven jaar geleden begonnen ze met een enkele wagen, met daarin een kleine barbecue. Ze verzorgden het eten voor kleine gezelschappen. De wagen noemden ze Franz. "Al

onze spullen hebben namen, dat praat gemakkelijker."

Toen op het Honigterrein de ruimte van de voormalige bedrijfsbrandweer vrijkwam, hadden de mannen er een keuken en een opslag bij. Het bedrijf groeide gestaag en de BBQ-Brandtweer werd een bekend fenomeen in Nijmegen en daarbuiten. De hele uitrusting is in de Honig opgeslagen, van grote barbecues en bedrijfskleding tot brandweershelmen. Inmiddels huren Smid en Boersma ook een brandweerkazerne in Lent, waar drie van de vier brandweerwagens staan.

Veestapel

“Eigenlijk willen de meeste mensen toch gewoon vlees, zo simpel is het”, antwoordt Boersma op de vraag of de smaak van het publiek de afgelopen zeven jaar is veranderd. “We merken wel dat bijgerechten belangrijker worden. De groentegerechten naast het vlees waren vaak al op als de vegetariërs in het gezelschap eten wilden pakken. Dus zijn we meer groente gaan serveren.” Smid vult aan: “Het aantal verschillende dieetwensen neemt toe. Maar het komt ook voor dat mensen die iets vegetarisch willen bestellen, toch een stukje vlees willen proberen als wij ons verhaal vertellen.”

Dat verhaal houdt in dat de BBQ-Brandtweer op eigen voorwaarden op zoek is gegaan naar het beste vlees. “Als je er, net als wij, af en toe een hele veestapel doorheen jaagt, wil je dat wel met een goed gevoel doen”, vertelt Boersma. “In

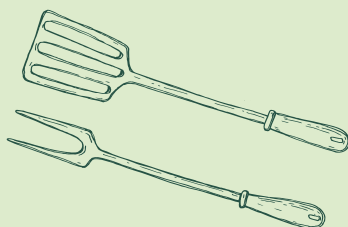
het prille begin mochten we een evenement cateren bij Control Union, een bedrijf dat zich bezighoudt met duurzaamheids-certificeringen. Ze wilden dan wel hun eigen vlees verzorgen.” Daardoor geïnspireerd gingen Boersma en Smid verder kijken. “We wilden Nederlands vlees, van dieren die geboren zijn in Nederland, Nederlands voer eten en worden geslacht in Nederland”, zegt Boersma. “Zo weinig mogelijk voedselkilometers en geen Braziliaanse bossen die worden gekapt voor de sojaproductie van het voer. Tja, als dat vlees dan geen stickertje heeft met ‘biologisch’, is dat jammer, maar geen reden er niet voor te kiezen.”

Helaas kijken consumenten niet verder dan dat stickertje, zeggen ze. “Dieren worden ingevlogen vanuit Zuid-Amerika, waar weinig controle is op kwaliteit. Dan ligt het met een biosticker in de Albert Heijn, maar echt goed en lekker is het niet.”

Watermeloen

Aanvragen voor veganistische menu’s nemen de Brandtweelieden echter even goed aan. “Er is heel veel dat van bomen en struiken komt en dat je prima van de barbecue kunt eten”, zegt Boersma. “Neem jackfruit en paddenstoelen, net zo smakelijk als vlees. Binnenkort gaan we proberen watermeloen te roken, als een soort ham.”

Maar het hoofdproduct blijft vlees, zeker op evenementen als de Kaaij. “Tijdens de Vierdaagsefeesten lopen mensen echt om voor ons Broodje Porno met pulled pork”, zegt Smid. “Op de Kaaij bieden we geen vegetarische opties aan, want er staan genoeg andere foodtrucks die dat doen. En om heel eerlijk te zijn, de rijen bij ons zijn dan langer.” *

HALAL VLEES

Eric Huisman, van foodtruck Bries Saucies, ervaart ook dat het festivalpubliek nog vooral vlees eet. “De meute is redelijk conservatief. Festivalbezoekers willen friet, pizza, burgers en saté. De vegetarische koks op dat soort plekken, verkopen – hoewel er echte tovenaars tussen zitten – toch minder.” Huisman neemt wel altijd vegetarische opties mee, en halalvlees. “Dat wordt erg gewaardeerd. Al is er verschil tussen locaties: in Nijmegen bestellen meer mensen een vegetarisch worstje dan in pak ’m beet Putten. In Putten kopen ze na een paar biertjes drie hamburgers en eten die achter elkaar op.” Toch merkt hij wel enige verandering. “Mijn inschatting is dat het varkensvlees als eerste op de schop gaat. Na alle slechte publiciteit willen mensen daar vanaf.”

TIPS

Je kunt natuurlijk alle stadskranten uitpluizen, honderden sites afgaan of je abonneren op een veel te frequente nieuwsbrief om erachter te komen wat Nijmegen de komende tijd te bieden heeft op cultuurgebied. Maar je kunt ook gewoon achterover leunen en vertrouwen op de mening van Vox.

LUISTEREN

TED VAN AANHOLT (23) IS MASTER-STUDENT FILOSOFIE, RECENT BIJ 3VOOR12 GELDERLAND EN CONCERT-FOTOGRAAF.

JOEP BEVING

Donderdag 25 april, De Vereniging

Joep Beving is een van de kopstukken van een nieuwe stroming populair-klassieke en minimalistische musici. Hij vergaarde populariteit via afspeellijsten met ‘focusmuziek’ op Spotify, maar zijn composities verdienen het om met volle aandacht te worden beluisterd. 21.00 uur. 30,50 euro.

SHORTPARIS

Woensdag 1 mei, Merleyn

Vergeet alle popmuziekconventies als je naar Shortparis gaat. Deze experimentele, theatrale band uit Siberië trekt zich nergens wat van aan. Er is één ding dat zeker is: dit concert wordt een unieke ervaring. 22.00 uur. 13 euro.

TALOS

Dinsdag 28 mei, Merleyn

Als je de single *The Light Upon Us* van Talos hoort, kun je je niet voorstellen dat deze Ierse electro-folkmuzikant nog geen internationale faam heeft. Zijn emotionele en opgewekte liedjes zijn het beluisteren meer dan waard.
20.45 uur. 12 euro.

ZIEN

SIMON SPIJKERMAN (20) IS LID VAN DE LITERATUURCOMMISSIE VAN CULTUUR OP DE CAMPUS EN STUDENT POLITICALOGIE.

THE BREAKFAST CLUB & BREAKFAST AT TIFFANY'S

Woensdag 17 april, Theaterzaal C

Cultuur op de Campus draait op één dag zowel *The Breakfast Club* (1985) als *Breakfast at Tiffany's* (1961). In respectievelijk de ochtend en avond kijk je onder het genot van een smakelijk ontbijtje naar deze ware filmklassiekers. En dat voor een IKEA-prijsje. Bij zijn!
10.30 uur en 19.30 uur. 3 euro.

KOM HIER DAT IK U KUS

Woensdag 15 mei, Stadsschouwburg

Kom hier dat ik u kus is de toneelbewerking van het gelijknamige boek van Griet op de Beeck. Na het succes van het eerdere theaterstuk naar haar debuutroman *Vele hemels boven de zevende*, is nu Op de Beecks confronterende verhaal over Mona en de verhoudingen in haar familie op het podium te zien.
20.00 uur. 30,42 euro.

HET LEVEN AN SICH

Dinsdag 28 mei, Stadsschouwburg

De Partizanen (comedians Thomas Gast en Merijn Scholten) kijken terug op de

trends, hypes en omgangsvormen van onze huidige tijdsgeest. Het belooft een enigszins confronterende maar vooral grappige avond te worden met sketches, dialogen en muziek.
20.00 uur. 12 euro.

UITGAAN

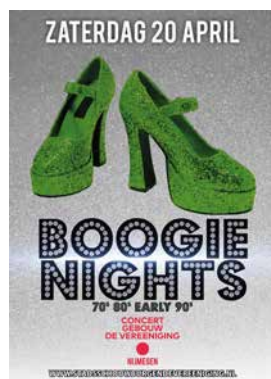
MARTHE KRUIJT (27) IS FESTIVAL-COÖRDINATOR BIJ CULTUUR OP DE CAMPUS EN ALUMNUS ALGEMENE CULTUURWETENSCHAPPEN. ZE WERKTE VOOR FILMFESTIVAL GO SHORT EN LOOPT STAGE BIJ FILMHUIS NATLAB IN EINDHOVEN.

PIÑA X WAALHALLA

Zaterdag 13 april, Waalhalla

Piña is een feest met de heetste latin-muziek, een tropisch sfeertje en heel veel *caliente* klanken. Denk aan: reggaeton, latin hits, merengue, bachata, dembow, salsa en dancehall.
23.00 uur. 15 euro.

BOOGIE NIGHTS

Zaterdag 20 april, De Vereniging

Discobollen, een verlichte dansvloer en dancehits uit de jaren '70, '80 en '90. Én beelden uit die tijd op een megascherm. Boogie Nights trekt door het hele land en daalt nu in Nijmegen neer. Discodansen voor gevorderden.
22.00 uur. 10 euro.

COR

Vrijdag 3 mei, De Plak

KoningsCollectief bundelt zijn krachten met NoNonsense, partysyndicaat uit Rotterdam. House, tech house en techno voor wie wil en niet wil. Muziek waarvan je lentekriebels nog harder gaan jeuken.
23.00 uur. Gratis.

AGENDA

MEDEDELINGEN OF BERICHTEN
KUNT U STUREN NAAR:
REDACTIE@VOX.RU.NL

ALGEMEEN

www.ru.nl/studentenkerk

16 APRIL, 20.00 uur: Hoe somber mag je zijn? (deel 2). Hoe somber mag je van jezelf zijn? En biedt somberheid ook kansen? Kunstenaars laten ons veel mogelijkheden zien, beoogt studentenpastor John Hacking. Voorafgaand aan de lezing is er gratis soep. Locatie: Studentenkerk.

6 T/M 10 MEI: Groene Week. Dompel jezelf vijf dagen lang onder in duurzame activiteiten en initiatieven. Kom samen eten, films kijken, muziek luisteren, workshops volgen en kunst bewonderen. Locatie: Tuin Studentenkerk.

24 T/M 26 MEI: Abdijweekend. Toe aan een weekend qualitytime voor jezelf? Ga mee naar de abdij en geniet samen met medestudenten en medewerkers (tot 30 jaar) van de rust. Kosten: 50 euro. Locatie: Abdij Lilbosch bij Echt.

Loopbaan-evenement

16 EN 17 APRIL: The Way UP. Ontdekken wat het bedrijfsleven je te bieden heeft? Kom naar twee dagen vol trainingen door UniPartners Nijmegen en neem een kijkje achter de schermen van Nijmeegse bedrijven als brouwerij Oersoep en pop-podium Doornroosje. Locatie: Elinor Ostromgebouw.

Radboud Reflects

www.ru.nl/radboudreflects

18 APRIL, 19.30 uur: Pleidooi voor de gematigde mening. Lezing door de nieuwe Denker des Vaderlands Daan Roovers. Volgens haar doen we te veel aan meningsuiting, en te weinig aan meningsvorming. Kom luisteren waarom juist de gematigde stem van belang is in het publieke debat. Locatie: Collegezalencentrum.

25 APRIL, 19.30 uur: De zin en onzin van belasting betalen. Lezingen door jurist Gerard Meussen, politicoloog Indra Römgen en filosoof Bruno Verbeek. "Belastingen, belastingen, belastingen! De rest is onzin." Deze woorden van historicus Rutger Bregman gingen de wereld over. Maar waarom eigenlijk? Kom en leer over belasting en belastingontwijking. Locatie: Collegezalencentrum.

6 MEI, 19.30 uur: Hysterie, grondtoon van onze cultuur. Lezing door filosoof en criminoloog Marc Schuilenburg. Twitter, de beeldvorming rond asielzoekers, het zwarte-pietendebat: volgens Schuilenburg zijn het allemaal uitingen van hysterie. Denk mee over deze 'opgewonden grondtoon' van de samenleving. Locatie: Collegezalencentrum.

PERSONEEL

www.ru.nl/pv

9 MEI, 9.00 uur: Excursie naar Hattem. Ga met Radboud Senioren mee naar het pittoreske plaatsje Hattem en ontdek de geschiedenis van deze Hanzestad via de koopmanshuizen, stadsmuur en toegangspoort. Vertreklocatie: De Schakel.

12 MEI, 9.00 uur: Excursie naar de Keukenhof. Geniet samen met PV Radboud van het grootste bloemenpark ter wereld. Voor 35 euro krijg je toegang tot de Keukenhof, inclusief heen- en terugreis vanuit Nijmegen. Vertreklocatie: n.n.b.

14 MEI, 19.30 uur: Bob Ross Schilder Workshop. Geen enkele ervaring met schilderen, maar altijd al een masterpiece à la Bob Ross willen produceren? Onder professionele begeleiding maak je in twee uur tijd een schilderij. Locatie: Villa Oud-Heyendaal.

CULTUUR OP DE CAMPUS

www.ru.nl/cultuuropdecampus

15 APRIL, 20.00 uur: Vrijheidscollege van Natascha van Weezel. In de aanloop naar 5 mei geeft auteur en documentairmaker Natascha van Weezel, bekend van Natascha's beloofde Land (VPRO), haar visie op vrijheid. Locatie: Theaterzaal C.

18 APRIL, 21.30 uur: Radboud by Night: Sky-lounge 'n Listen. Benieuwd hoe de campus er 's nachts uitziet? Kom genieten van het uitzicht, maak het jezelf comfortabel en luister naar voorleessessies uit je favoriete boeken. Locatie: Skylounge (Erasmusgebouw).

23 APRIL, tijd n.n.b.: Kaf & Koren finale. Welke act mag zichzelf dit jaar de beste studentenband uit Nijmegen noemen? Kom luisteren naar de finalisten en ontdek wie er vandoor gaat met de titel en prijs. Locatie: Merleyen.

18 april: lezing Daan Roovers

7 MEI, 20.00 uur: Alles voor de stemmen. Strijd in campagnetijd. Lezing en gesprek met filosofen Eva Groen-Reijman en filosoof Mathijs van de Sande. Wat mogen politici doen om de burger te overtuigen van hun zaak? Locatie: LUX.

14 MEI, 19.30 uur: Ayahuasca. Een wondermiddel? Lezingen door filosofen Govert Derix en Pieter Lemmens en psycholoog Kim van Oorsouw. Waarom is de Zuid-Amerikaanse hallucinogene drank zo populair? Ontdek de achtergrond en werking van ayahuasca in het Westen. Locatie: Collegezalencentrum.

HET GEDICHT

De wereld van morgen

*Een wereld waar thermometers dieteren
of naar buiten gaan wel veilig is
waar schaars bruikbaar water op grote schaal
verbruikt wordt om vee te voeden en
waar rampen als orkanen volkeren verdrrijven
die in eigen dialect niet eens een woord voor
klimaatverandering hebben*

*dat we hier spreken over leefbaarheid van omgeving
van ware medemenslevens
betekent dat de ernst van een gedicht zoals dit
meer beslaat dan moraalridder spelen*

*ook Nederland heeft te maken met de gevolgen
van stijgend water; onze zomers worden heter
en ik hoef met geen Groninger te delen dat aardbevingen
daar hun oorzaak vinden in aardgaswinning*

*Wat te doen? ik zeg Stem
Stem met je stem; schreeuw in het gezicht van je leiders
alles wat je niet aanstaat. Stem met je vuist,
in de lucht op straat of richting zij die het gevaar maken
Stem vooral met je geld, geef het uit
alsof je erkent dat behoud van mens, dier en plant
ook jou aangaat!*

*Stem tijdens verkiezingen alsof er meer bestaat
dan alleen jij hier op aarde.*

**LEV AVITAN IS DIT COLLEGEJAAR CAMPUSDICHTER.
IEDERE MAAND SCHRIJFT HIJ EEN GEDICHT VOOR VOX.**

COLOFON

Vox is het onafhankelijke magazine van de Radboud Universiteit.

Redactie-adres: Thomas van Aquinostraat 1,
Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen,
Tel: 024-3612112

redactie@vox.ru.nl

www.voxweb.nl / [@voxnieuws](https://twitter.com/voxnieuws)

Redactie: Leoni Andriessen, Annemarie Haverkamp
(hoofdredacteur), Ken Lambeets, Mathijs Noij,
Jozien Wijkhuijs, Martine Zuidweg (bladcoördinator)

Eindredactie: Lydia van Aert

Columnisten: Nathalie Elenbaas, Lucienne van
der Geld

Aan dit nummer werkten mee: Ted van Aanholt,
Lev Avitan, Thijs van Beusekom, Pim ten Broeke,

Laura Klompenhouwer, Marthe Kruijt, Lara
Maassen, Stan van Pelt, Simon Spijkerman,
Bregje van de Weijer

Fotografie: Bert Beelen, Julie de Bruin, Duncan
de Fey, Tom Hessels, Erik van 't Hullenaar

Illustraties: JeRoen Murré, Roel Venderbosch

Vormgeving en opmaak:

gloedcommunicatie, Nijmegen

Advertenties: Bureau van Vliet

Tel: 023-5714745

zandvoort@bureauvanvliet.com

Druk: MediaCenter Rotterdam

FRAN